

barnrättsperspektiv

Ett humanitärt
bistånd med

Ett humanitärt
bistånd med
barnrättsperspektiv

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

Avdelningen för samverkan med enskilda
organisationer och humanitärt bistånd (SEKA)
Enheten för humanitärt bistånd (HUM)

Kristina Hedlund Thulin

Novum Grafiska AB, november 1998

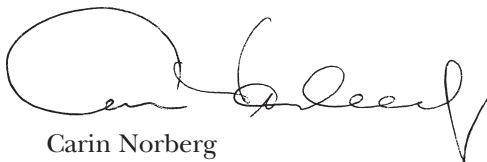
ISBN: 91-586-0196-1

Ett humanitärt bistånd med barnrättsperspektiv

Barnets situation i väpnade konflikter har under senare år fått alltmer internationell uppmärksamhet. Hösten 1996 presenterades för FN:s generalförsamling en studie om väpnade konflikters inverkan på barn, vilken tagits fram under ledning av experten Graca Machel.

Den svenska regeringen ökar nu fokus på barn i biståndet. Utvecklingssamarbetet ska ges ett systematiskt barnperspektiv bl a genom effektiv uppföljning och genomförande av konventionen om barnets rättigheter. I ett regeringsuppdrag till Sida inför budgetåret 1998 skall Sida "överlämna förslag till strategi för stöd på området konfliktförebyggande och konflikthantering inom det humanitära biståndet. Barn i väpnade konflikter skall särskilt uppmärksammas".

Denna skrift är ett resultat av arbetet och beskriver det stöd som barnet har rätt till och som är nödvändigt för att möta barnets grundläggande behov i väpnade konflikter och under återuppbyggnadsskedet efter konfliktens slut.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Carin Norberg', with a large, stylized initial 'C'.

Carin Norberg

Avdelningschef/Avdelning för Samverkan med Enskilda Organisationer
och Humanitärt Bistånd

INNEHÅLL

1. Ett humanitärt bistånd med barnrättsperspektiv	7
1.1 Hela barnet i fokus	7
1.2 Om detta dokument	10
1.3 Definitioner	12
2. Barnets rättigheter i väpnade konflikter	13
2.1 Om dagens väpnade konflikter	13
2.2 Konventionen om barnets rättigheter	15
2.3 Mänskliga rättigheter och internationell humanitär rätt	16
3. Barnets rätt till hjälp och stöd	18
3.1 Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa	18
3.2 Psyko-socialt stöd ska vara en del i varje humanitär insats	21
3.3 Rätten till utbildning	25
4. Särskilda områden	29
4.1 Inledning: vissa frågor och vissa grupper av barn kräver särskild uppmärksamhet	29
4.2 Barn på flykt	29
4.3 Barn som skilts från sina familjer	33
4.4 Sexuella övergrepp och andra former av sexuellt utnyttjande	36
4.5 Barnsoldater	39
4.6 Barn som tillhör urbefolkningar och nationella eller etniska, religiösa och språkliga minoriteter	44
4.7 Familjer som leds av barn	45
4.8 Barn med funktionshinder	46
4.9 Vapenhandel, antipersonella landminor och ammunition som inte exploderat	47
4.10 Media	48

5. Barnets rättigheter ska tillgodoses också i återuppbyggnadsskedet	49
5.1 Ett säkert och tryggt återvändande	49
5.2 Utbildning ska vara en prioritet	50
5.3 Efterforskning och familjeåterförening efter krigets slut	50
5.4 Ungdomarna har en särskilt viktig roll i återuppbyggnadsskedet	51
5.5 Demobilisering av barnsoldater	51
5.6 Psyko-socialt stöd behövs under lång tid efter krigets slut	52
5.7 Referenser för återuppbyggnadsskedet	52
6. Slutord: Hela barnet – hela tiden	53
7. Bilagor	55
7.1 Checklista över de viktigaste åtgärderna för olika grupper av barn och i olika situationer	55
7.2 Kort bibliografi	69

1. Ett humanitärt bistånd med barnrättsperspektiv

1.1 Hela barnet i fokus

Barn är individer, värda samma respekt och uppmärksamhet som vuxna. Barnets rättigheter ska respekteras, i biståndet, och biståndet ska bidra till att rättigheterna respekteras också i konfliktsituationer.

Konventionen om barnets rättigheter (Barnkonventionen) är utgångspunkten för det humanitära biståndet till barn och ungdomar. Barn är individer, värda samma respekt och uppmärksamhet som vuxna. Barnets rättigheter ska respekteras, i biståndet, och biståndet ska bidra till att rättigheterna respekteras också i konfliktsituationer.

Principen om barnets bästa ska genomsyra alla relationer med barn och ungdomar. De har en rätt att synas liksom en rätt att höras och bli lyssnade till. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad. Vägar måste sökas i katastrofinsatser för att möjliggöra barnens deltagande i beslut som rör dem.

Barnkonventionen är ett unikt dokument. Eftersom nästan samtliga världens stater har ratificerat konventionen utgör den en självklar utgångspunkt för förhandlingar och överenskommelser om internationellt humanitärt bistånd.

Barnens grundläggande behov är de samma över hela världen. Ett barn har rätt till omvårdnad och respekt. Det behöver känna trygghet och kärlek, behöver rent vatten och mat för dagen, ett tak över huvudet och kläder för att inte frysa. Behoven är de samma i väpnade konflikter, men då betydligt svårare att möta. Maten tar slut, hälsovården bryter samman, skolorna stängs och många gånger tvingas barnen lämna den trygga hemmiljön. Många skiljs från sina föräldrar, bevittnar fruktansvärda övergrepp, skadas och lem-lästas. Det övergripande målet för insatser till stöd för barn påverkade av

väpnade konflikter måste därför vara att respektera barnets rättigheter och således i så stor utsträckning som möjligt tillgodose barnets mest grundläggande behov.

Barn påverkade av väpnad konflikt befinner sig i många olika situationer, och behovet av stöd varierar. Från barnets synvinkel är kanske den viktigaste frågan huruvida de är tillsammans med sin familj eller andra vuxna med vilka de känner sig trygga. Kanske har de skilts från sina föräldrar och övriga familj. Kanske tar de själva hand om andra barn. Kanske är de barn, kanske ungdomar, flickor eller pojkar. Kanske befinner de sig hemma eller på flykt inom det egna landet, men i områden med annorlunda kultur och annat språk. Kanske finns de i ett flyktingläger, kanske i ett annat land. Kanske har de tillräcklig med mat och tak över huvudet, kanske riskerar de att ständigt utsättas för militära attacker, landminor eller övergrepp från andra barn och vuxna. Kanske är kriget slut och barnen på väg tillbaka.

Den viktigaste komponenten i barnets liv är familjen. Stöd till barnet ska så långt det är möjligt genomföras tillsammans med, eller genom, barnets familj. Om barnet får hjälp att bearbeta sina upplevelser, men samtidigt lider av att mamman är ledsen, når insatsen sällan ända fram. Om mamman istället får hjälp att bearbeta sina upplevelser kan hon sedan bättre stödja sina barn. Om familjens grundförsörjning är tryggad, om föräldrarna har möjlighet att som i fredstid föda, skydda och ta hand om sina barn, kan barnet börja bearbeta sina upplevelser.

Helhetsbilden av barnet blir inte fullständigt utan att hänsyn också tas till den omgivning som barnet befinner sig i. Det lokala samhällets medlemmar, dess kultur och traditioner, spelar en betydande roll i barnets liv. Det är här barnet ska fortsätta att leva också efter kriget. **Det är därför av avgörande betydelse att alla insatser för att stötta barn och ungdomar utgår ifrån de traditionella metoder som finns i barnets omgivning.** Nya, västerländska och ovana metoder kan ta längre tid, vara mindre effektiva och svårare att genomföra. Istället når stödet genom familjen och det lokala samhället långt

Barn påverkade av väpnad konflikt befinner sig i många olika situationer, och behovet av stöd varierar. Från barnets synvinkel är kanske den viktigaste frågan huruvida de är tillsammans med sin familj eller andra vuxna med vilka de känner sig trygga.

Om familjens grundförsörjning är tryggad, om föräldrarna har möjlighet att som i fredstid föda, skydda och ta hand om sina barn, kan barnet börja bearbeta sina upplevelser.

**Ett barn som en gång
befunnit sig i en risk-
grupp, riskerar att
alltid befinna sig där.**

fler barn, blir billigare och har en annan långsiktighet.

Alla barn påverkas av kriget. Det är dock endast ett fåtal av barnen som behöver mera omfattande hjälp att komma över sina upplevelser. I första hand behöver alla barn en ordning i det kaos som kriget skapat. Skola och andra aktiviteter kan återställa en del av den trygghet som kommer av rutiner och en ordnad vardag.

Helhetssynen på barnet erkänner också barnets långsiktiga behov. Ett barn som en gång befunnit sig i en riskgrupp, riskerar att alltid befinna sig där. Det är främst de fattiga barnen, och särskilt barn från marginaliserade minoritetsgrupper, som riskerar att rekryteras som soldater. Barn som har varit soldater har svårt att anpassa sig till det civila livet, och hamnar efter kriget ofta som smågangsters och gatubarn i städerna. Flickor som våldtagits i kriget prostituerar sig sedan ofta. Stödet till barnen får inte avbrytas p.g.a. en strikt uppdelning mellan krigstida humanitärt bistånd, bistånd i de första faserna av återuppbyggnad och det långsiktiga utvecklingsbiståndet. Om utbildningen i flyktinglägret tar hänsyn till hemlandets läroplan och samtidigt lär ut fredlig konfliktlösning läggs en grund för barnets liv efter reparationen. För detta krävs dock att utbildningen fortsätter i hemlandet och att ansvariga myndigheter där ger hög prioritet åt skolarbetet. Detta stimulerar i sin tur en framtidstro hos barn, ungdomar och föräldrar och blir därmed en viktig byggsten i det fredstida samhället.

Helhetssynen kräver också att orsakerna till barnens situation uppmärksammas och angrips. Soldater, såväl från regeringssidan som rebelsidan liksom FN:s och regionala organisationers fredsbevarande trupper, måste alla utbildas i barnets rättigheter. Lokala och nationella myndigheter måste förstå barnens särskilda förutsättningar och utgå ifrån barnets rättigheter när de planerar för barnen, humanitära organisationers företrädare likaså.

Ett genderperspektiv är nödvändigt även på barn. Gruppen "barn" är inte genderneutral fram till 18 års ålder. I många länder utsätts flickor för diskri-

minering från tidigaste ålder, under barndomen och som vuxna. Till följd av skadliga attityder eller sedvänjor – såsom kvinnlig könsstympning, preferens för söner, tidiga äktenskap, sexuellt utnyttjande och sedvänjor i fråga om hälsa och föda – överlever färre flickor än pojkar till vuxen ålder i flera områden i världen. Beroende på avsaknad av skyddslagar eller bristande efterlevnad av gällande lagar, är flickor mer utsatta för alla former av våld, särskilt sexuellt våld. I många områden utsätts flickor för diskriminering vad gäller möjlighet till skolgång och yrkesutbildning.

Varje år får mer än 15 miljoner flickor i åldrarna 15 – 19 år barn och ställs inför komplikationer som hänger samman med graviditeten. Flickor är bl a genom graviditet och social utstötning mer utsatta än pojkar för följderna av oskyddade och förtidiga sexuella förbindelser däribland HIV/AIDS.

Mer än hälften av det humanitära biståndet går till barnen, och de kan därför sägas utgöra det humanitära biståndets största ”kunder”. För att allt humanitärt bistånd ska verka till barnets bästa måste de bli synliga också i statistiken.

Barnet har rätt till respekt för sin person och värdighet. Barn har rätt att bli sedda, att inte kränkas genom osynliggörande, respektlöst behandlande, undanhållande av relevant information, genom att talas om istället för med etc. etc.

Till följd av skadliga attityder eller sedvänjor – såsom kvinnlig könsstympning, preferens för söner, tidiga äktenskap, sexuellt utnyttjande och sedvänjor i fråga om hälsa och föda – överlever färre flickor än pojkar till vuxen ålder i flera områden i världen.

1.2 Om detta dokument

Barnets situation i väpnade konflikter har under senare år fått allt mer internationell uppmärksamhet. Hösten 1996 presenterades för FN:s generalförsamling en studie om väpnade konflikters inverkan på barn, vilken tagits fram under ledning av experten Graca Machel. Denna s.k. Machel-studie togs fram i samarbete med flera internationella organisationer och FN-organ och innehåller en rad rekommendationer om barnets situation i väpna-

Också den svenska regeringen ökar nu fokus på barn i biståndet. Utvecklingssamarbetet ska ges ett systematiskt barnperspektiv bl.a. genom effektiv uppföljning och genomförande av konventionen om barnets rättigheter. Prioritet ska ges bl.a. åt insatser för barn i väpnade konflikter.

de konflikter. Ett antal organisationer som arbetar i väpnade konflikter har också utarbetat riktlinjer med barnen i fokus, däribland Rädda Barnen, RödaKors-rörelsen, UNHCR och UNICEF. Många lokala organisationer arbetar också med och för barnen och deras föräldrar.

Också den svenska regeringen ökar nu fokus på barn i biståndet. Utvecklingssamarbetet ska ges ett systematiskt barnperspektiv bl.a. genom effektiv uppföljning och genomförande av konventionen om barnets rättigheter. Prioritet ska ges bl.a. åt insatser för barn i väpnade konflikter.

Detta papper beskriver det stöd som barnet har rätt till och som är nödvändigt för att möta barnens grundläggande behov i väpnade konflikter och under återuppbyggnadsskedet efter konfliktens slut. De utgör en del av en större strategi om det humanitära biståndets konfliktförebyggande roll.

Det svenska humanitära biståndet ska främja respekten för barnets rättigheter och bidra till att möta barnets samtliga behov. Med utgångspunkt i ett holistiskt perspektiv av barnet som en fullständig människa med rätt att påverka, vill Sida verka för att barnets rätt att delta i beslut respekteras. Såväl barnets rätt till mat, hälsovård och tak över huvudet som rätt till psyko-sociala insatser av stöd, utbildning och aktiviteter ska tillgodoses. Detta papper innehåller därför inte prioriteringar mellan olika insatser för att främja barnets rättigheter och behov. Samtliga delar är viktiga.

Sidas roll är att sprida en förståelse för barnrättsperspektivet i biståndet och för barnets alla behov, och Sida strävar därför att komplettera andra biståndsgivares insatser. Detta gäller såväl i program riktade direkt till barnen som i mer generella humanitära insatser.

Positionspappret har utarbetats för att öka kompetensen inom Sida avseende målgruppen barn i väpnade konflikter. De ska ge vägledning vid beredningar av ansökningar om program riktade direkt till barn och uppmärksamma barnperspektivet i andra projekt, och också användas som information till samarbetspartners.

Eftersom detta papper är avsett att också användas som en enklare handbok har vissa upprepningar inte kunnat undvikas. Den avslutande checklistan är avsedd att understödja en helhetsbild av barnet.

Referenserna i slutet av flera flesta kapitel gör inte anspråk på att vara uttömmande. De är avsedda som en första ingång till vidare läsning, och kommer att behöva uppdateras regelbundet. Bibliografin i slutet av dokumentet ger förslag till vidare läsning.

1.3 Definitioner

Sida använder Barnkonventionens definition av **"barn"**: ett barn är en person under 18 år¹.

Begreppet **"barn påverkade av väpnade konflikter"** innefattar alla barn vars liv förändrats på grund av kriget, dvs. såväl barn i krigszoner som barn i andra geografiska områden vilka påverkats av kriget, t.ex. skadade och föräldralösa barn liksom barn på intern och extern flykt. Också barn som flytt en väpnad konflikt och nu befinner sig i länder med individuell asyl, t.ex. Sverige, ingår i "barn påverkade av väpnade konflikter". Denna senare grupp av barn faller dock utanför Sidas mandat och berörs därför inte av dessa riktlinjer.

Begreppet barn inkluderar således också **"ungdomar"**. Orsaken till att "barn" i Barnkonventionen valdes som ett samlingsbegrepp för hela åldersgruppen var att tydliggöra denna grupp i förhållande till den vuxna delen av befolkningen. Dock har detta inneburit att ungdomars, såväl flickors som pojkars, särskilda behov kommit i skymundan. Därför används i dessa riktlinjer begreppen "barn" och "barn och ungdomar" alternerande. "Ungdomar" används för åldersgruppen från 13 t.o.m. 17 år. I de fall att endast mindre barn avses, är deras ålder preciserad.

¹ **Referens:**
Implementation Handbook for
the Rights of the Child, s. 1–17

2. Barnets rättigheter i väpnade konflikter

2.1 Om dagens väpnade konflikter

Barn i krig skyddas av en rad internationella konventioner. Såväl den internationella humanitära rätten i väpnade konflikter, som de mänskliga rättigheterna, inkluderande Barnkonventionen och Flyktingkonventionen, är tillämpliga. Tillsammans utgör dessa regelverk ett i teorin omfattande skyddsnät för barn och ungdomar som drabbats av kriget. Omfattande insatser krävs dock för att reglerna också i praktiken ska erbjuda barn och ungdomar det skydd de har rätt till.

De väpnade konflikterna har under senare år ändrat karaktär. Civilbefolkningen utgör idag ofta mer än 90% av offren.

De väpnade konflikterna har under senare år ändrat karaktär. Civilbefolkningen utgör idag ofta mer än 90% av offren. Det är inte längre olika länders försvarsmakter som slåss mot varandra, utan konflikterna är interna, ofta med ett flertal stridande parter. Det finns inte alltid en regeringspart inblandad, väpnade oppositionsgrupper bekämpar också varandra. Många konflikter karaktäriseras av en anarkisk situation, med förlorad kontroll och bristande disciplin såväl inom regeringsstyrkor som bland oppositionsgrupperna. Beslut som fattas på central nivå åtlöds således inte alltid längre ut i organisationen. Konflikternas karaktär av gerillakrig innebär också att det är svårt att skilja mellan soldater och civilbefolkning. I de s.k. etniska konflikterna är skiljelinjen mellan civila och soldater än svårare att dra. Det händer att civilbefolkningen inte är beredd att hålla sig utanför striderna, utan anser sig delaktiga i den egna etniska gruppens kamp.

Ofta hindras livsmedelsleveranser till hjälpbehövande, av såväl regeringssidan som oppositionsgrupper. Utsvältning av civilbefolkningen blir ett led i

krigföringen. Detta kan aldrig accepteras. Enligt den praxis om etablerats med grund i den humanitära rätten och bl.a. FN:s generalförsamlings resolutioner ska hjälpsändningar tillåtas passera.

Primärhälsovård och annan sjukvård fungerar i allmänhet inte under krig. Existerande resurser överförs ofta till den militära sjukvården, och det händer att lokal sjukvård och sjukvårdspersonal attackeras som ett led i krigföringen. Sådana attacker är ett klart brott mot en av den humanitära rättens mest grundläggande principer: skyddet för de sårade och sjuka oavsett nationalitet, och därmed också för sjukvården i krig.

Matproduktionen minskar drastiskt under väpnade konflikter därför att bönderna inte längre vågar bruka sin jord, men bristen på mat beror också på att odlingar förstörs och boskap attackeras som ett led i krigföringen. Sådana anfall mot egendom som är nödvändiga för civilbefolkningens överlevnad utgör en krigsförbrytelse enligt den internationella humanitära rätten, enligt vilken de stridande tvärt om är skyldiga att skydda och respektera civilbefolkningen.

Det är i denna situation som de humanitära organisationerna arbetar för att främja bl.a. barnets rättigheter och tillgodose deras behov. Arbetet blir allt svårare och farligare. Organisationerna har ofta svårt att nå fram med det humanitära biståndet, förhandlingar med en part respekteras sällan av andra parter i konflikten, och inte ens alltid av lokala befälhavare inom samma fraktion. Terrorisering av civilbefolkningen är på många håll ett led i krigföringen och de som bistår dem utnyttjas ibland som brickor i ett spel.

2.2 Konventionen om barnets rättigheter

Barnkonventionen antogs enhälligt av FN:s generalförsamling 1989. Den har idag, knappt 10 år senare, ratificerats av alla världens länder, med USA och Somalia som undantag. Barnkonventionens bärande princip är att bar-

Barnkonventionen antogs enhälligt av FN:s generalförsamling 1989. Den har idag, knappt 10 år senare, ratificerats av alla världens länder, med USA och Somalia som undantag.

nets bästa alltid ska komma i främsta rummet. Detta innebär enligt artikel 3 att *"vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet."*

Andra viktiga regler i konventionen är förbudet mot diskriminering, dvs. att alla barn ska ha samma rättigheter (art. 2), samt konventionsstaternas ansvar att vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra konventionens rättigheter (art. 4).

Barnkonventionen innehåller vidare regler om bl.a. alla barns rätt att registreras omedelbart efter födelsen och varje barns rätt till ett namn (art. 7), barnets rätt att fritt uttrycka sina åsikter i frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (art. 12), barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa, sjukvård och rehabilitering (art. 24 och 39), rätt till utbildning och social trygghet (art. 26-29), liksom tanke-, religions- och yttrandefrihet (art. 13-14), skydd mot ekonomiskt, sexuellt och andra former av utnyttjande (art. 32, 34-36) samt skydd mot tortyr och annan grym, omänsklig eller kränkande behandling (art. 37).

Inget undantag görs i Barnkonventionens artiklar för krigssituationer. Detta innebär att konventionens samtliga artiklar gäller också under väpnade konflikter. Dock har konventionens artikel 38 utformats speciellt för väpnade konflikter. Enligt artikeln åtar sig konventionsstaterna att respektera och säkerställa respekt för reglerna i den internationella humanitära rätten. Artikel 38 innehåller också en 15 års gräns för rekrytering av barn som soldater. Denna del av artikeln är nu under omförhandling och flera stater, däribland Sverige, verkar för att åldersgränsen för rekrytering till väpnade styrkor och för deltagande i striderna höjs till 18 år.

Enligt artikel 39 har barn som utsatts för bl.a. väpnad konflikt rätt till fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning.

UNICEF:s handbok för implementering av Barnkonventionen, i vilken de olika konventionsartiklarna presenteras i separata kapitel tillsammans med kommentarer från Barnrättskommitténs arbete, utgör en viktig källa till förståelse för konventionens innehåll.

2.3 Mänskliga rättigheter och internationell humanitär rätt

Den internationella humanitära rätten till skydd för krigens offer, med de fyra Genèvekonventionerna från 1949 och deras två tilläggsprotokoll från 1977, innehåller ett omfattande skydd för civilbefolkningen i såväl internationella som interna väpnade konflikter. Den för de fyra Genèvekonventionerna gemensamma artikel 3 samt det andra tilläggsprotokollet är utformade speciellt för interna väpnade konflikter.

Den humanitära rätten utgår ifrån den grundläggande distinktionsprincipen vilken kräver att en tydlig åtskillnad görs mellan kombattanter och icke-kombattanter. Detta innebär att den som inte deltar i striderna inte får anfallas, utan ska skyddas och respekteras av de stridande parterna. Dessa ska bl.a. tillåta hjälpsändningar till nödlidande, underlätta efterforskning och familjeåterförening, respektera och underlätta sjukvården samt vidta åtgärder för att förhindra att civila utsätts för fara, t.ex. i samband med planering av anfall.

Samtliga konventioner om mänskliga rättigheter, såväl globala som regionala, är i princip tillämpliga också under väpnade konflikter. Dock finns i såväl FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter från 1966 som i den europeiska konventionen om mänskliga fri- och rättigheter från 1953 och den interamerikanska konventionen om mänskliga rättigheter från 1969 en möjlighet för konventionsstaten att i krissituationer göra avsteg från större delen av konventionernas regler². Sådana avsteg, s.k. deroge-

Den humanitära rätten utgår ifrån den grundläggande distinktionsprincipen vilken kräver att en tydlig åtskillnad görs mellan kombattanter och icke-kombattanter.

² Den afrikanska stadgan om folkens och människors rättigheter innehåller inte någon motsvarande derogations-klausul. Dock kan de långtgående möjligheter till inskränkningar genom nationell lag, som tillåts enligt stadgan, komma att få samma resultat.

ring, görs ofta i samband med deklarerade undantagstillstånd. **Det är viktigt att understryka att Barnkonventionen inte tillåter någon sådan derogering, och att konventionsstaten således fortfarande behåller sina skyldigheter enligt Barnkonventionen även om den väljer att derogera från andra människorättskonventioner.** På detta sätt har barnet ett bättre skydd än vuxna.

De stater som ratificerat eller anslutit sig till 1951 års Flyktingkonvention med 1967 års tilläggsprotokoll erkänner människors rätt till skydd om de utsätts för kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Många länder erkänner också rätten till skydd vid kränkningar av den humanitära rätten. UNHCR:s mandat att stödja och hjälpa barn, ungdomar och vuxna i bl.a. flyktinglägren grundas i Flyktingkonventionen.

3. Barnets rätt till hjälp och stöd

I enlighet med Barnkonventionen ska barn och ungdomar tillåtas att uttrycka sina åsikter, och dessa ska tillmätas betydelse i förhållande till barnens ålder och mognad. **I det humanitära biståndet ska barn och ungdomar således tillåtas och uppmuntras att delta i beslut som rör dem.** Detta gäller alla barn, utan åtskillnad mellan olika etniska grupper eller mellan flickor och pojkar.

Personal med kunskap om barns och ungdomars speciella behov bör finnas med i såväl planering som genomförande av varje humanitär insats.

3.1 Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa

3.1.1 Hälsa, rent vatten och sanitet

Den främsta dödsorsaken bland barn under 5 år i väpnade konflikter är undernäring och smittsamma sjukdomar, främst diarrésjukdomar och vanliga barnsjukdomar. Rent vatten och tillfredsställande sanitära förhållanden är nödvändiga för barnets hälsa och utveckling. Utöver övriga insatser för barn ska följande områden särskilt uppmärksammas.

Rätten till sjukvård är en grundläggande rättighet såväl i den internationella humanitära rätten som de mänskliga rättigheterna. Enligt Barnkonventionens artikel 24 har varje barn rätt att åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa och rätt till sjukvård och rehabilitering. Det är varje konventionsstats skyldighet att säkerställa varje barns rätt till hälso- och sjukvård. Åtgärder måste därför vidtas av landet i fråga i konfliktens inledningsskede för att i så stor utsträckning som möjligt upprätthålla akut sjukvård för barnen och deras familjer,

Den främsta dödsorsaken bland barn under 5 år i väpnade konflikter är undernäring och smittsamma sjukdomar, främst diarrésjukdomar och vanliga barnsjukdomar.

liksom grundläggande primärhälsovård inklusive barn- och mödrahälsovård och vaccineringsprogram. Det är inte acceptabelt att sjukvård som behövs för barnen omdirigeras till den militära sjukvården.

På samma sätt har varje konventionsstat enligt Barnkonventionen ett ansvar att vidta särskilda åtgärder för att säkra tillgång till grundläggande hälso- och sjukvård också för de barn och barnfamiljer som befinner sig på flykt inom det egna landet.

Vid den initiala bedömningen av sjukvårdsbehovet i en katastrofsituation bör det lokala samhället, och däribland barnen och ungdomarna, involveras i så stor utsträckning som möjligt. Hänsyn ska tas till lokala förutsättningar och traditionella sätt att möta liknande situationer.

Sjukvårdspersonalen bör uppmuntras att i kontakten med sina patienter utnyttja möjligheten att sprida kunskap om barnets rättigheter och om möjligt rapportera kränkningar av skyddsreglerna.

Insatserna når de bästa och mest långvariga resultaten när de bygger på och stödjer existerande traditionella strukturer och när kvinnor och barn uppmuntras och tillåts att delta i planering, utformningen och genomförandet av hälso- och sjukvårdsinsatser liksom sanitära insatser.

Sidas bistånd inom detta område är ett led i Sveriges ansvar som konventionsstat att främja och uppmuntra internationellt samarbete i syfte att gradvis förverkliga denna barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa.

3.1.2 Reproductiv hälsa

Rådgivning för reproductiv hälsa, liksom mödrahälsovård måste upprätthållas också i katastrofsituationer. Mödrahälsovård, baserad på kvinnans rättigheter, behov och önskemål, och med full respekt för religiösa och kulturell bakgrund, ska enligt WHO finnas tillgänglig i alla situationer.

I en flyktingsituation avbryts ofta traditionella strukturer och kontrollmek-

nismer. Ungdomar förlorar det stöd som familjen och samhället traditionellt erbjudit. Oskyddade sexuella kontakter tillsammans med sexuella övergrepp och våldtäkter leder till en omfattande spridning av HIV/AIDS och andra sexuellt överförbara sjukdomar och till ett ökande antal tidiga tonårsfödslar. För att uppmuntra och tillgodose ungdomars särskilda behov av stöd och gemenskap bör särskilda rådgivningscenter upprättas för dem, åtskilda från de vuxna.

I en flyktingsituation avbryts ofta traditionella strukturer och kontrollmekanismer. Ungdomar förlorar det stöd som familjen och samhället traditionellt erbjudit.

Rätten till skydd mot övergrepp är ytterligare en grundläggande rättighet såväl i den internationella humanitära rätten som de mänskliga rättigheterna. Mycket kan göras för att förhindra övergrepp, se vidare 4.4.3.

3.1.3 Föda

Utöver andra insatser ska kvinnor också under väpnade konflikter uppmuntras att amma sina små barn så länge som möjligt. Så länge mödrarna inte är gravt undernärda ger bröstmjölken näring till barnet. Bröstmjölksersättning ska i princip undvikas.

Vid distribution av hjälpsändningar ska speciell hänsyn tas till barnens och barnfamiljernas behov. Barnens antal, ålder och kön ska särskilt uppmärksammas vid bedömningar av hjälpbehovet. Viktigt är också att genom planering, distributionskanaler, ransonernas storlek m.m. säkra barnfamiljernas tillgång till mat och därmed familjens integritet, med särskilda åtgärder för familjer ledda av kvinnor och av barn.

Kvinnor och ungdomar bör delta i planering och distribution bl.a. för att undvika att familjemedlemmar skiljs åt eller att mat utnyttjas som påtryckningsmedel och krav om sexuella tjänster m.m.

3.1.4 Referenser för barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa

Machel: stycke 136-15, 152-164 + 165; UNICEF Handbook: s. 315-340, 355-367; UNHCR Guidelines: s. 53-57, 62-70; UNHCR Evaluation st. 102-111, 112-115;

Ressler-1³ : s. 79-111; Mahlasela: Preventive Health Care⁴ ; UNHCR: Reproductive Health in Refugee Situations, An Inter-agency Field Manual.

3.2 Psyko-socialt stöd ska vara en del i varje humanitär insats

Att för tidigt uppmuntra barnet att t.ex. berätta om sina svåraste upplevelser kan leda till att barnets nödvändiga skyddsmekanismer faller samman och att den långsiktiga processen av helande försvåras.

Enligt Barnkonventionens artikel 39 ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning av barn som utsatts för väpnad konflikt.

Psyko-socialt stöd till barn och ungdomar ska ingå som en naturlig del i varje situation där en humanitär biståndsinsats genomförs. Detta innebär inte att varje humanitär organisation på platsen ska involveras i psyko-socialt stöd, utan att åtgärder ska vidtas i den övergripande planeringen för att säkerställa att också psyko-socialt stöd finns tillgängligt för barnen.

Det psyko-sociala stödet syftar till att med utgångspunkt i barnets sociala och kulturella miljö **bistå** den process av inre helande som barnet går igenom. Detta stöd ska främja barnets självkänsla och identitet, och sträva efter att återställa barnets tillit till andra människor, såväl barn som vuxna.

Barn har en fantastisk förmåga att anpassa sig till nya situationer och kan hämta sig också från mycket svåra förhållanden och upplevelser. Alla barn i en krigssituation är påverkade av den väpnade konflikten och alla behöver hjälp att bearbeta sina upplevelser. Erfarenhet visar dock att endast ett fåtal är i behov av mera ingående terapeutiskt stöd. De flesta barn behöver istället lugn och ro och någon som är beredd att lyssna när barnet har kommit till det stadiet att det är redo att berätta. Att för tidigt uppmuntra barnet att t.ex. berätta om sina svåraste upplevelser kan leda till att barnets nödvändiga skyddsmekanismer faller samman och att den långsiktiga processen av helande försvåras.

³ Ressler, Everett: Children in War, A Guide to the Provision of Services, A Study for UNICEF, 1993

⁴ Mahlasela, Joy: Preventive Health Care Among Children and Youth Affected by Armed Conflict and Displacement, Rädda Barnen, 1998

3.2.1 Familjen är viktigast och det sociala skyddssystemet omkring barnet ska stärkas

Den viktigaste komponenten i barnets liv är familjen/fosterfamiljen. Om barnet lever tillsammans med sin familj eller en fosterfamilj ska stödet till barnet genomföras tillsammans med, eller genom, barnets familj. På detta sätt kan barnet få det långsiktiga och kontinuerliga stöd som det behöver. Metoden är kostnadseffektiv genom att familjerna själva är huvudaktörer i stödet till barnen och innebär också att stora grupper av barn får stöd.

Viktigt är att stärka familjernas ställning så att föräldrarna/fosterföräldrarna får kraft att hjälpa barnen. Det är viktigt att förstå att barnens kanske våldsamma – eller kanske tvärtom apatiska – handlingar är normala reaktioner för barn som upplevt onormala händelser.

Hänsyn ska också tas till den omgivning som barnet befinner sig i. Om barnets situation ska förbättras långsiktigt måste det lokala samhället stärkas.

Erfarenheten visar att de bästa resultaten uppnås när hela det sociala systemet omkring barnet mobiliseras. **Insatser för barnen ska arbetas fram i dialog med familjerna och det lokala samhället och genomföras i form av partnerskap mellan lokalsamhället och de externa organisationerna.** Detta gäller såväl i barnets hemmiljö (också medan konflikten pågår!), som i flyktingläger och under återuppbyggnadsskedet. Genom att grannar, lärare, sjukvårdspersonal och andra i lokalsamhället deltar i stödet kan långt fler barn nås än om särskilt utskickad personal söker upp barnen.

Människor från olika samhällen i olika delar av världen reagerar på olika sätt inför omstörtande och fruktansvärda händelser, och deras sätt att möta och hantera dessa händelser varierar också. Västerländska metoder med individuell, klinisk terapi är därför sällan lämpliga att använda i andra kulturer och traditioner. I varje samhälle finns traditionella sätt att hantera processen av helande, s.k. *traditional coping mechanisms*. Utomstående insatser ska stödja och uppmuntra sådana processer som är ofarliga för barnet. Ge-

Viktigt är att stärka familjernas ställning så att föräldrarna/fosterföräldrarna får kraft att hjälpa barnen. Det är viktigt att förstå att barnens kanske våldsamma – eller kanske tvärtom apatiska – handlingar är normala reaktioner för barn som upplevt onormala händelser.

Människor från olika samhällen i olika delar av världen reagerar på olika sätt inför omstörtande och fruktansvärda händelser, och deras sätt att möta och hantera dessa händelser varierar också.

nom att föräldrar, familj och det omgivande samhället involveras skapas ett långsiktigt nätverk av stöd omkring barnet.

Det humanitära biståndet ska således uppmuntra och stötta existerande sociala nätverk och former för stöd till barn med svåra upplevelser, eller vid behov uppmuntra återupprättandet av nätverk som fanns före konflikten. Tillsammans med det lokala samhället kan de traditionella stödformerna utvecklas. **Av avgörande betydelse är att existerande nätverk och ”coping mechanisms” inte förstörs av externa insatser eller att metoder införs som inte stämmer med traditionella stödformer.**

De som på detta sätt stöttar barnet kan i sin tur behöva stöd för att komma över egna erfarenheter, många gånger liknande barnets. Program för att stödja barnen bör därför för att nå störst effektivitet inkludera parallella program för vuxna.

3.2.2 Återgång till en normal vardag så snart som möjligt

Det dagliga livet omkring barnet måste så snart som möjligt återfå en ”vardaglighet”. Barn behöver ett liv med strukturer, många är vana vid skola och dagliga aktiviteter i hushållet och som fritidssysselsättning. Hälsa och välbefinnande inkluderar såväl materiellt och känslomässigt stöd som möjligheten att utvecklas och att lära nya färdigheter. **Barn behöver ha något att göra.** Detta gäller, som i alla delar av världen, särskilt ungdomarna.

Sådana aktiviteter och rutiner inkluderar bl.a. daglig skolgång; olika former av yrkes- och hantverksutbildningar för ungdomar; dagliga hushållssysslor eller andra uppgifter för familjen, hemmet eller bostadsområdet där barnet får känna sig efterfrågat och behövt; säkra lekplatser; utbildning i traditionellt hantverk; drama och sång; ungdomsklubbar och fysiska aktiviteter som t.ex. fotbollsturneringar.

3.2.3 Insatserna ska vara långsiktiga och barn med svåra erfarenheter ska inte skiljas ut

Viktigt är också att insatserna är bestående och långsiktiga. Kortsiktiga insatser kan göra mer skada än nytta och bör helt undvikas.

Barnsoldater och andra barn med särskilt svåra erfarenheter ska i princip inte skiljas från den övriga gruppen av barn. Syftet med stödet till dessa barn är att hjälpa dem att så snart som möjligt komma över sina erfarenheter och återgå till ett för åldersgruppen normalt liv. En sådan återgång försvåras av att barnen lyfts ut och uppmärksammas för sina speciella erfarenheter. Se vidare avsnitt 4.5 om barnsoldater, nedan.

3.2.4 Ungdomarna måste ges eget utrymme

Barns och ungdomars behov är inte de samma. Särskilt i flyktingläger och andra situationer där familjer tvingats lämna sina hem bör ungdomars utbildning och aktiviteter uppmuntras. T.ex. kan ungdomsföreningar startas där ungdomarna får eget utrymme att mötas. Overksamhet, känsla av utanförskap och en förlorad tro på framtiden bidrar till ökad aggressivitet och förstärker de våldstendenser som kriget skapat. För att säkerställa att deras behov tillgodoses bör ungdomarna stödjas och uppmuntras att medverka i planering och genomförande av olika aktiviteter. Genom aktiviteter kan ungdomar få utlopp för sin energi. Viktigt är att flickor ges möjlighet att träffas enskilt. Ungdomar bör uppmuntras att stödja och leda aktiviteter för yngre barn.

Overksamhet, känsla av utanförskap och en förlorad tro på framtiden bidrar till ökad aggressivitet och förstärker de våldstendenser som kriget skapat.

3.2.5 Referenser för psyko-socialt stöd

Machel: stycke 166-183; UNICEF Handbook: s. 511-528, 529-537; UNHCR Guidelines: 37-51; UNHCR Evaluation: st. 81-89+ 99-101; ISCA: Promoting Psycho-social Well-being: s 2-12; Ressler-1: s. 165-207; Tolfrey: Restoring Playfulness, s. 89-92 (Guiding Principles); McCallin: The Psychological Well-Being of Refugee Children, Brett/McCallin: Invisible Soldiers s. 141-181.

3.3 Rätten till utbildning

Samhällets prioritering av utbildning ger signaler till barnen om att de vuxna tror på en framtid efter kriget, i vilken utbildade barn behövs. Skolan är en viktig del av de flesta barns fredliga vardag, och fortsatt skolgång blir en viktig brygga tillbaka till tiden före konflikten, innan kaoset bröt ut.

3.3.1 En prioritet i varje humanitär insats

Utbildning och skolgång är särskilt viktiga under väpnad konflikt och ska som ett led i helhetssynen på barnet och dess rättigheter vara en prioritet inom varje humanitär insats. Samhällets prioritering av utbildning ger signaler till barnen om att de vuxna tror på en framtid efter kriget, i vilken utbildade barn behövs. Skolan är en viktig del av de flesta barns fredliga vardag, och fortsatt skolgång blir en viktig brygga tillbaka till tiden före konflikten, innan kaoset bröt ut.

Rätten till utbildning är en fundamental rättighet som finns inskriven såväl i Barnkonventionen som FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, liksom i de regionala rättighetskonventionerna. Enligt Barnkonventionens artikel 28 ska varje konventionsstat göra grundutbildningen obligatorisk och kostnadsfritt tillgänglig för alla barn inom dess territorium. Detta innebär att staten ansvarar för att ge också barn i intern flykt och flyktbarn möjlighet till skolutbildning. Att ett värdland vägrar barn i flyktingläger möjlighet till skolutbildning är inte acceptabelt.

Utbildningens innehåll ska enligt Barnkonventionens artikel 29 syfta till att utveckla barnets personlighet och förmåga, respekt för mänskliga rättigheter liksom respekt för barnets kulturella identitet, språk och värden. Genom skolan kan barnen också lära fredlig konfliktlösning, förstahjälpen eller få nödvändiga kunskaper om landminor (*mine awareness*), behovet av rent vatten osv.

Just därför att skolan utgör en sådant psykologiskt viktig symbol utsätts skolor och lärare ofta för anfall. Sådana anfall mot civilbefolkning och civil egendom utgör ett brott mot den humanitära rätten. Flexibla system för skolutbildning också i konfliktområden ska uppmuntras. En flexibilitet kan nås t.ex. genom att lektioner hålls på olika platser och genom att privatbostäder och källarlokalerna utnyttjas.

Flexibilitet är nödvändigt även i en vidare bemärkelse. Många flyktningbarn har aldrig gått i skola och därför kan formell skola i vanlig tappning kanske inte alltid innebära trygghet utan främlingskap. I sådana situationer kan det vara viktigt att börja samla barn/ungdomar för annan aktivitet som är naturligare, innan skola börjar.

Alla barn, såväl flickor som pojkar, ska uppmuntras att gå i skola. Orsaker till att vissa barn inte kommer till skolan måste nog utredas och barnens familjer och det lokala samhället involveras i arbetet. Om orsaken t.ex. är att barnen behövs för hushålls- eller annat arbete kan undervisningen kanske förläggas till tider då behovet av barnen på annat håll inte är lika stort. Särskilt viktigt är att kvinnorna deltar i planering och genomförande.

Lärarna spelar en viktig roll som en av huvudaktörerna i barnens sociala nätverk. Många av lärarna har samma erfarenheter som barnen och har därför goda förutsättningar att förstå barnens upplevelser. De bör ges fortbildning och särskilt stöd att orka möta och stödja barn med svåra upplevelser.

I återuppbyggnadsskedet efter konfliktens slut bör stödet till återupprättandet av skolsystemet ges högsta prioritet.

3.3.2 Utbildning för ungdomar

Rätten till utbildning enligt Barnkonventionens artikel 28 och 29 gäller också ungdomar. Bristen på lärare och resurser för skolutbildning leder dock ofta till att existerande resurser används för den mest grundläggande läs- och skrivutbildningen och därmed för de mindre barnen. Ofta saknas resurser för att också ge ungdomar ytterligare utbildning på grundskolenivå.

Utbildning av ungdomar bör dock ses i ett bredare perspektiv, och ska uppmuntras. **Meningsfull utbildning kan bryta destruktivt och aggressivt beteende.** Skolan kan erbjuda tillfällen till övningar i fredlig konfliktlösning, tolerans för andra och respekt för mänskliga rättigheter. Utbildning för ungdomar har också visat sig vara ett sätt att förhindra militär rekryte-

**Just därför att skolan
utgör en sådant
psykologiskt viktig symbol
utsätts skolor och lärare
ofta för anfall.**

Att som tonåring erbjudas grundläggande utbildning tillsammans med sexåringar är sällan ett lockande alternativ.

ring. För att nå ungdomar i konfliktområden eller i intern flykt bör flexibla och innovativa metoder uppmuntras, som t.ex. distansutbildning via radio.

Också yrkesutbildning bör erbjudas ungdomarna för att uppmuntra självständighet, oberoende och bidra till en framtidstro.

Ungdomar som på grund av den väpnade konflikten missat kanske år av skolgång bör erbjudas särskild utbildning för att hinna ifatt jämnåriga. Att som tonåring erbjudas grundläggande utbildning tillsammans med sexåringar är sällan ett lockande alternativ. Erfarenheter från s.k. *accelerated learning* för demobiliserade barnsoldater finns bl.a. från Liberia.

För ungdomarnas utbildningsmöjligheter, och i synnerhet flickornas, är det särskilt viktigt att familjer och föräldrar involveras i utbildningens syfte, innehåll och mål, liksom att former utvecklas för att anpassa utbildning till ungdomarnas andra plikter och ansvar.

Det finns exempel på att förslag om utbildning för ungdomar i flyktingläger eller för internflyktingar avisats av såväl regeringar som givare med hänvisning till att sådan utbildning skulle kunna användas av de stridande parterna i indoktrineringsyfte eller skulle kunna minska flyktingarnas intresse av att återvända, och därmed riskera att permanenta flyktingsituationen. Sådana resonemang är såväl olyckliga som oacceptabla. Rätten till utbildning är en grundläggande mänskliga rättighet, oavsett den situation som barnet befinner sig i. Utbildningen erbjuder goda möjligheter att förbereda barn och ungdomar för repatriering och ett liv i hemlandet/hemorten, genom att bygga på hemlandets läroplan och genom att lära ut kunskaper och färdigheter som är relevanta där. Om utbildningen dessutom inkluderas som en naturlig del i repatriering och återuppbyggnad kommer fortsatta utbildningsmöjligheter inte att utgöra ett hinder för frivillig repatriering.

3.3.3 Referenser för utbildning

Machel: stycke 184-203; UNICEF Handbook: s. 369-389, 391-406; UNHCR Guidelines: 109-119; UNHCR Evaluation: stycke 90-98; Ressler-1: 209-222; Pereira/Richman: Helping children in difficult circumstances, A teacher's manual; Revised Guidelines for Educational Assistance to Refugees.

4. Särskilda områden

4.1 Inledning: vissa frågor och vissa grupper av barn kräver särskild uppmärksamhet

Utöver det allmänna stöd som alla barn i krigssituationer behöver, finns det också vissa grupper av barn och vissa frågor som kräver särskild uppmärksamhet.

Uppdelningen av barn i olika kategorier har valts av pedagogiska skäl trots att en sådan uppdelning sällan är helt rättvisande, eftersom många barn ofta passar in i flera kategorier samtidigt. Det är viktigt att betona att också de särskilda insatser som kan behövas för vissa grupper av särskilt utsatta barn måste ses i ett övergripande helhetsperspektiv. Utöver fokusering på problemen och på kortsiktiga lösningar måste planering också inkludera bakomliggande orsaker och mer strukturella frågor som fattigdom och brist på infrastruktur.

Strävan ska också vara att så långt det är möjligt integrera insatserna så att redan marginaliserade och särskilt utsatta barn inte i onödan utsätts för ytterligare stigmatisering och utpekande.

4.2 Barn på flykt

4.2.1 Inledning

Barn på flykt utanför sitt land skyddas av Flyktingkonventionen och alla barn på flykt av Barnkonventionen. Enligt Barnkonventionens artikel 22 ska

konventionsstaterna vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att barn på flykt erhåller lämpligt skydd och humanitärt bistånd. Inga undantag finns i Barnkonventionen för krigssituationer eller för barn av annan nationalitet. Varje konventionsstat ska således garantera konventionens samtliga rättigheter för alla barn som befinner sig inom dess jurisdiktion, och därmed också flyktingbarn och barn på flykt inom det egna landet. **Barnkonventionens krav på humanitärt bistånd är unikt, inte i någon annan internationell konvention uttrycks denna skyldighet så tydligt.**

Att brådstörtat och kanske under direkt livsfara tvingas lämna den invanda hemmiljön innebär för alla barn en omstörtande upplevelse. Flykten sker ofta under svåra och skrämmande förhållanden. Familjen fungerar inte som tidigare, invanda mönster bryts. Kanske splittras familjen, kanske flyr barnet utan någon vuxen person som det känner och litar på. Barnet förstår inte alltid orsaken till flykten, och oro och ovisshet förstärker barnets känsla av kaos och otrygghet. Oavsett var den inträffar i världen påverkar flykten barnets fysiska och känslomässiga utveckling.

Barn på flykt, inom sitt eget land som internflyktingar eller i andra länder som mer formella flyktingar, är en mycket utsatt grupp. Mat och bostad är otillräckliga. Barnen är undernärda och i dålig fysisk kondition, och därmed mera mottagliga för sjukdomar. Risken att komma ifrån familjen utgör ett ständigt hot för såväl barnen som föräldrarna, liksom risken att utsättas för anfall eller att trampa på en personmina. Kvinnor och barn riskerar att utsättas för sexuella och andra övergrepp. Barn och ungdomar riskerar att rekryteras som soldater.

Eftersom barnet är beroende av den eller de vuxna i sällskapet – ofta en ensam kvinna – kan upplevelsen av att föräldrarna är rädda, utsatta och utlämnade åt andras välvilja bli förödande för barnet. Barnet förlorar tilliten och tron på andra människor och upplever att det inte finns någon trygghet någonstans. Sådana upplevelser kan ta lång tid att bearbeta.

Eftersom barnet är beroende av den eller de vuxna i sällskapet – ofta en ensam kvinna – kan upplevelsen av att föräldrarna är rädda, utsatta och utlämnade åt andras välvilja bli förödande för barnet. Barnet förlorar tilliten och tron på andra människor och upplever att det inte finns någon trygghet någonstans. Sådana upplevelser kan ta lång tid att bearbeta.

4.2.2 Barn i intern flykt

Situationen för barn i intern flykt är ofta svårare än flyktningbarnets. Internflyktingarna befinner sig många gånger i närheten av konflikten och riskerar således att utsättas för anfall. Genom att kriget böljar fram och åter kan dessa människor tvingas att fly upprepade gånger. Internflyktingbarn är särskilt utsatta för risken att rekryteras som soldater.

Internflyktingarnas tillgång till hjälp och ekonomiskt stöd är ofta betydligt sämre än externflyktingarnas beroende på att internationella organisationer inte har eller inte får möjlighet att bistå dessa människor.

Internflyktingarna kan vara samlade i någon form av läger eller också leva i städerna och deras utkanter, för att försöka klara sitt uppehälle. Barnen far mycket illa i dessa situationer. Såväl den fysiska som den känslomässiga otryggheten är stor. Mat saknas, bostaden är dålig, hälsovård och skolgång minimal, och barnen tvingas ofta bidra till familjens försörjning.

Internflyktingarnas tillgång till hjälp och ekonomiskt stöd är ofta betydligt sämre än externflyktingarnas beroende på att internationella organisationer inte har eller inte får möjlighet att bistå dessa människor. Kunskapen om deras förhållanden är också i många fall begränsad.

Det är viktigt att understryka att varje lands regering enligt Barnkonventionen har samma ansvar för alla barn som befinner sig i landet, oavsett om de befinner sig i sin hemmiljö eller på flykt. Särskilt ska barnens rätt till hälsovård och utbildning tillgodoses genom den aktuella regeringens insatser eller genom FN-organ eller andra organisationer.

Barn och ungdomar utgör i allmänhet mer än hälften av medlemmarna i ett flyktingläger.

4.2.3 Barn och ungdomar i flyktingläger och läger för internflyktingar

Barn och ungdomar utgör i allmänhet mer än hälften av medlemmarna i ett flyktingläger. Trots detta ges barnen ofta inte egen uppmärksamhet utan återfinns under rubriken "särskilt utsatta grupper". **Det är viktigt att all statistik delas upp efter åldersgrupper och kön. Barnens rättigheter, behov och förutsättningar måste lyftas fram bättre såväl i de inledande faserna av *assessment* som i planering, upprättande och det dagliga upprätthållandet av flyktinglägret.** Föräldrar och barnen bör så långt möjligt delta i såväl planering som genomförande.

Viktigt är att lägren får en sådan utformning att säkerheten ökar och barnen samtidigt får utrymmen att leka och umgås. Situationen i många flyktingläger med alkohol- och drogproblem, våld i hemmen, misshandel och sexuellt utnyttjande m.m. gör barnen än mer utsatta. Stöd ska finnas i lägren för de barn som utnyttjats sexuellt eller på annat sätt. Efterforskningsaktiviteter och familjeåterförening ska genomföras kontinuerligt. Av särskild vikt är att alla barn som föds i lägret registreras och att också äldre barn får någon form av identitetshandling. **För att återställa en känsla av normal vardag och för att bryta trenden av uppgivenhet inför framtiden och den ofta förekommande aggressiviteten bland barn och ungdomar är det av avgörande betydelse att redan i inledningsskedet av en insats upprätta utbildningsinsatser och strukturerade aktiviteter.** Särskilt viktigt är att ungdomar får eget utrymme, med egna aktiviteter och egna utbildningsmöjligheter, se vidare avsnitt 3.2.4, sidan 13 ovan.

Situationen i många flyktingläger med alkohol- och drogproblem, våld i hemmen, misshandel och sexuellt utnyttjande m.m. gör barnen än mer utsatta.

I varje läger ska åtgärder vidtas för att förhindra militär rekrytering av barn och ungdomar.

UNHCR:s riktlinjer för stöd till barn på flykt, liksom den utvärdering som gjorts av UNHCR:s arbete för barn (*Evaluation of UNHCR's Efforts on Behalf of Children and Adolescents*) ger en ingående beskrivning av barnens rättigheter och behov av stöd. Projektet *Action for the Rights of Children (ARC)* är ett samarbete mellan UNHCR och ISCA som syftar till att genom utbildning förbättra förmågan bland UNHCR:s och andra berörda organisationers fältarbetare att skydda och hjälpa barn och ungdomar i alla flyktingsituationer.

4.2.4 Referenser för barn på flykt

Machel: stycke 63-90; UNICEF Handbook: 281-292; UNHCR Refugee Children Guidelines on Protection and Care; UNHCR Evaluation of UNHCR's Efforts on Behalf of Children and Adolescents; Urban Refugees, A Community-Based Approach s. 65-66 och 75-81.

4.3 Barn som skilts från sina familjer

Konventionsstaterna har enligt Barnkonventionens artikel 22 ett ansvar att tillsammans med FN spåra föräldrar eller andra nära släktingar till flyktingbarn så att barnet snarast möjligt kan återförenas med sin familj.

Konventionsstaterna har enligt Barnkonventionens artikel 22 ett ansvar att tillsammans med FN spåra föräldrar eller andra nära släktingar till flyktingbarn så att barnet snarast möjligt kan återförenas med sin familj. I det fall som flyktingbarnets föräldrar inte kan påträffas, ska barnet ges samma skydd som andra barn som berövats sin familjemiljö. Också Genèvekonventionernas första tilläggsprotokoll understryker betydelsen av efterforskning och familjeåterförening.

”Ensamma flyktingbarn”, ”*unaccompanied children*”, ”*separated minors*”, begreppen är många för den grupp av barn som av olika anledningar skilts från sina familjer. Definitionerna varierar likaså och kan betyda ett barn som skilts från båda sina föräldrar eller ett barn utan såväl föräldrar, som annan (vuxen) medlem av familjen eller annan person som enligt lag eller sedvana har ett ansvar för barnet. Sida tar inte ställning till någon definition, men understryker betydelsen av att definitionen tydliggörs i varje insats. Viktigt är att också ungdomar inkluderas i efterforskning och familjeåterförening.

I Barnkonventionens artikel 20 anges klart alternativen till vård och statens ansvar.

4.3.1 Fosterhem i första hand; institutionalisering ska undvikas

Barn som skilts från sina familjer ska tas om hand och ges det skydd och den hjälp de behöver. De ska snarast möjligt placeras i fosterhem. Syskon ska alltid placeras tillsammans. Så långt det är möjligt bör fosterfamiljerna komma från samma familj eller lokala samhälle som barnet. **Situationen i fosterhemmet bör följas noga, för att på ett tidigt stadium upptäcka skadligt utnyttjande och övergrepp.** Viktigt är att det lokala samhället deltar i denna process, så att barnet uppfattas som hela gruppens ansvar.

Stor försiktighet ska iakttas vid ersättning till fosterfamiljer för att de tar hand om barnen. Sådan ersättning kan uppmuntra exploatering och vanvård.

I samband med repatriering bör de fosterhemsplacerade barnens situation övervakas särskilt, eftersom det har hänt att fosterfamiljer övergivit de ”extra” barnen i sådana situationer.

Som en regel ska all institutionalisering av barn och ungdomar undvikas. Erfarenheter visar att barnen återhämtar sig betydligt snabbare och också får lättare att återvända till sina familjer om de under separationstiden levt tillsammans med en fosterfamilj. Förekomsten av barnhem kan också leda till att föräldrar väljer att lämna sina barn till hemmen, i förhoppningen att barnen ska få det bättre där. Om institutionalisering i t.ex. barnhem inte går att undvika bör förhållandena där följas noga, antalet vuxna stå i rimlig proportion till antalet barn och ungdomar, och vistelsen där göras så kort som möjligt.

4.3.2 Registrering, efterforskning och familjeåterförening

Registrering av barnen och efterforskning av föräldrarna och familjen är en prioritet i varje katastrofsituation och ska inledas omedelbart. Detta är viktigt särskilt för små barn som kan ha svårt att själva identifiera sig. Planering för efterforskning och omhändertagande av barn ska ingå i den initiala planeringen av varje humanitär insats i konfliktområden. Erfarenheter från bl.a. Storasjöregionen visar fördelarna och möjligheterna när FN-organ och större enskilda organisationer samarbetar om efterforskning och familjeåterförening.

Viktigt är att i varje sådan insats klargöra varför barnet skilts från föräldrar och familj. I vissa fall visar det sig att barnen vet var föräldrarna befinner sig. Om anledningen till att de skickats iväg är osäker tillgång till mat eller dåliga säkerhetsförhållanden bör dessa i första hand åtgärdas.

När barnets föräldrar eller andra familjemedlemmar återfunnits ska barnet snarast möjligt återförenas med sin familj. Ungdomar ska ges en möjligt att uttrycka sina önskemål.

Planering för efterforskning och omhändertagande av barn ska ingå i den initiala planeringen av varje humanitär insats i konfliktområden.

Viktigt är att det lokala samhället involveras och stödjer barnet och dess familj. Har separationen varit långvarig kan det finnas behov att förbereda barnet och familjen på återkomsten.

De delade också ut långa snören till mammorna, med vilka de kunde binda fast barnen vid sin handled för att på så vis förhindra att de kom ifrån varandra i de hemåtvändande flyktingströmmarna.

4.3.3 Att förhindra separation

I varje katastrofsituation bör förberedelser vidtas för att hjälpa föräldrarna att hålla reda på sina barn. Exempel finns från Goma där UNHCR:s personal uppmuntrade mödrarna att lära ut namn och hemort också till små barn. De delade också ut långa snören till mammorna, med vilka de kunde binda fast barnen vid sin handled för att på så vis förhindra att de kom ifrån varandra i de hemåtvändande flyktingströmmarna.

Inför en förutsebar folkomflyttning eller katastrofsituation bör barnen föras med någon form av identifiering, t.ex. i form av armband med den viktigaste informationen. Enligt Barnkonventionens artikel 7 ska varje barn registreras omedelbart efter födseln, och varje barn bör också rutinmässigt föras med identitetshandlingar.

Distributionen av mat och andra förnödenheter i katastrofsituationer kan innebära stora risker för separation. **Det är därför av största vikt att kvinnorna deltar i planering och genomförande av utdelningen. Säker tillgång till mat är också kanske den viktigaste åtgärden för att undvika separation i katastrofsituationer.**

I de evakueringar som gjordes från Sarajevo under kriget försvann barn p.g.a. dålig registrering, slarv eller medvetna kriminella handlingar.

4.3.4 Evakuering av ensamma barn får inte förekomma

Riskerna med att evakuera barn från konfliktområden är så stora att detta i princip inte får ske. Ett undantag är om minst en förälder eller en nära släkting som barnet känner väl följer med. **Erfarenheter visar att trots att barnet hemma lever under ständiga militära hot, mår det bättre av att stanna kvar tillsammans med sin familj än att flyttas till – ofta välmenande – familjer utomlands.** I de evakueringar som gjordes från Sarajevo under kriget försvann barn p.g.a. dålig registrering, slarv eller medvetna kriminella handlingar.

Sida ska inte stödja evakuering av ensamma barn. UNHCR, UNICEF, ICRC, ISCA och flera enskilda organisationer tar avstånd från evakuering av barn och har utarbetat riktlinjer för hur organisationerna bör agera om evakueringar trots allt genomförs. Det kan däremot vara rimligt att evakuera barn tillsammans med föräldrar/mödrar om trygga alternativ finns.

4.3.5 Referenser för barn som skilts från sina familjer

Machel: st. 69-74; UNICEF Handbook: s. 281-292; UNHCR Guidelines: 121-136, UNHCR Evaluation: st. 51-61; Ressler-1: s. 141-163; Ressler-2: Evacuation of Children; SCF: Keeping children with families in emergencies; SCF: Children separated by war, Family tracing and reunification; UNHCR: Working with Unaccompanied Children, A Community-Based Approach.

4.4 Sexuella övergrepp och andra former av sexuellt utnyttjande

4.4.1 Våldtäkter

Våldtäkt utgör en form av tortyr och förnedrande behandling som är förbjuden såväl enligt Barnkonventionen och andra instrument för mänskliga rättigheter, som enligt den internationella humanitära rätten. Våldtäkt som begås som ett led i krigsföringen i en krigssituation anses numera utgöra en krigsförbrytelse, och faller därmed under internationellt åtal.

Sexuella övergrepp och kränkningar ökar i konfliktsituationer. Kvinnor och flickor är oftast utsatta, men också pojkar kränks. Många barn har bevittnat våldtäkt och misshandel av mödrar och äldre syskon.

I konfliktområdena finns många män utan familjer. Kvinnorna och barnen är beroende av dem för tillåtelse att passera, matdistribution, tillträde till säkra platser eller flyktingläger eller nödvändiga papper m.m. Ofta kräver

männen sexuella gentjänster i utbyte. Sexuellt överförbara sjukdomar inklusive HIV/AIDS kan på detta sätt spridas fort i konfliktområden.

Också i flyktingläger och läger för internflyktingar är sexuella övergrepp och utnyttjande stora problem. I vissa områden är unga flickor särskilt utsatta, eftersom de antas vara fria från smittsamma könssjukdomar.

Sida strävar efter att det i varje situation där Sida stödjer en insats, i konfliktområden liksom för flyktingar och internflyktingar, också ska finnas insatser för att stödja dem som utsatts för våldtäkt och andra former av sexuella övergrepp. Kvinnor och flickor som blir gravida efter våldtäkter, och barn som föds efter våldtäkter, ska ges stöd. Program för att stödja dessa kvinnor och flickor ska alltid utarbetas tillsammans med det lokala samhället och utformas på ett sätt som utvecklar och stödjer traditionella metoder som inte stigmatiserar kvinnorna och barnen.

4.4.2 Prostitution och andra former av sexuellt utnyttjande

Den utsatta situation som kvinnor och flickor befinner sig i på grund av den väpnade konflikten, med hunger och fattigdom, tvingar många att prostituera sig. När kriget är slut är det ofta svårt för flickorna att skaffa sig andra former av inkomster.

Ofta har den internationella närvaron av bl.a. FN-trupper och annan personal, inneburit att antalet barnprostituerade ökat markant.

Sexuell exploatering påverkar barnet såväl fysiskt som psykiskt. Barnets utvecklade kropp skadas på ett annat sätt än en vuxen kvinnas vid sexuella kontakter. Genom att barnets slemhinnor skadas mera, antas risken vara större att barn får HIV/AIDS eller andra sexuellt överförbara sjukdomar. Barn som utsatts för sexuella kontakter förlorar ofta sin självaktning. Oönskade graviditeter som följd av sexuell exploatering leder ofta till riskabla aborter. Många gånger skadas flickan om barnet föds, eftersom hennes kropp ännu är utvecklad. Att sedan ta hand om ett nyfött barn i krigssituationen eller under

flykten och utan stöd från det traditionella sociala skyddsnätet utgör en stor påfrestning för såväl unga som äldre mödrar.

4.4.3 Åtgärder för att förhindra sexuella övergrepp

Mycket kan göras för att förhindra sexuella övergrepp. I alla konfliktsituationer bör insatser göras för att utbilda all militär personal inklusive de som ingår i fredsbevarande styrkor i barnets rättigheter och de stridandes ansvar gentemot civilbefolkningen. Risker för att mat, pengar och andra förnödenheter byts mot sexuella tjänster kan minskas bl.a. genom att kvinnor, barn och ungdomar involveras bättre i planering och genomförande av t.ex. matdistribution. Andelen kvinnlig personal i flyktinglägren bör öka och program för att öka kvinnors och barns oberoende genom bl.a. inkomstgenererande projekt bör uppmuntras. Personal med ansvar för skydd och säkerhet för civilbefolkningen, inklusive flyktingarna, bör ges särskild utbildning för att öka medvetenheten om barnets rättigheter och möjligheterna att förhindra övergrepp. Flyktinglägrens utformning bör anpassas så att kvinnors och barns säkerhet ökar, t.ex. genom latriners placering eller genom organiserade vedinsamlingar i grupper. Detta sker bäst genom att kvinnor involveras i planeringen. Ett system för att anmäla övergrepp ska finnas inom varje lägerområde, och så långt det är möjligt också i konfliktområden. Det ska också finnas ett system för att följa upp anmälningarna och åtala de misstänkta.

Andelen kvinnlig personal i flyktinglägren bör öka och program för att öka kvinnors och barns oberoende genom bl.a. inkomstgenererande projekt bör uppmuntras.

Ytterligare en viktig förebyggande åtgärd är att se till att tonårspojkar har möjlighet att få utlopp på ett konstruktivt sätt för sin överskottsenergi och uppdämda aggressivitet, genom utbildning och aktiviteter som upplevs som meningsfulla. Viktigt är att familjen, inklusive männen, involveras i sådana aktiviteter.

4.4.4 Referenser för sexuella övergrepp och andra former av sexuellt utnyttjande

Machel: stycke 91-110; UNICEF Handbook: s.455-470; UNHCR Evaluation: stycke 43-50; UNHCR: Sexual Violence Against Refugees, Guidelines on Prevention and Response.

4.5 Barnsoldater

Barn har rätt att inte utnyttjas som soldater. Enligt Genèvekonventionernas tilläggsprotokoll och Barnkonventionen får inga barn under 15 år rekryteras eller utnyttjas som soldater. Detta gäller såväl regeringssidan som de väpnade oppositionsgrupperna. Sverige anser i likhet med en rad andra länder, FN och enskilda organisationer att den lägsta åldern bör vara 18 år för rekrytering till väpnade styrkor och grupper och för deltagande i konflikt. Sverige medverkar aktivt i arbetet för att utarbeta ett tilläggsprotokoll till Barnkonventionen, med syfte att höja åldersgränsen för soldater till 18 år.

Afrikanska MR-stadgan har inget undantag från 18-årsgränsen för rekrytering av barnsoldater.

Barn används som soldater i de flesta av dagens väpnade konflikter, och antalet synes vara på väg att stiga.

Barn används som soldater i de flesta av dagens väpnade konflikter, och antalet synes vara på väg att stiga. Vissa barn tvångsrekryteras. Andra söker sig till regeringens väpnade styrkor eller till en väpnad oppositionsgrupp för att söka spänning, delta i en ideologisk kamp, försvara den egna etniska gruppen, söka skydd mot övergrepp från andra soldater eller för att försörja sig och sin familj.

Demobiliseringen utgör enbart det korta tillfälle då soldaten lämnar över sina vapen, men bör föregås av noggrann planering och soldaten bör i gengäld erbjudas stöd att börja ett icke-militärt liv.

De flesta barnsoldater är pojkar, men också flickor rekryteras. Många barn börjar i någon stödfunktion, t.ex. som bärare, springpojke, kock eller utkik. Många, framför allt flickor, utnyttjas sexuellt. Som rekryter behandlas barnen oftast på samma sätt som vuxna, och förväntas klara samma disciplin och bestraffning. Många barn tvingas begå fruktansvärda övergrepp och också delta i bestraffningar och avrättningar av andra barn.

4.5.1 Demobilisering av barnsoldater

Demobilisering av alla barnsoldater ska ske så snart som möjligt. Detta kan ske såväl under en pågående konflikt, som vid en vapenvila eller formellt i slutet av en konflikt i samband med att ett fredsavtal sluts. Demobiliseringen utgör enbart det korta tillfälle då soldaten lämnar över sina vapen, men bör

föregås av noggrann planering och soldaten bör i gengäld erbjudas stöd att börja ett icke-militärt liv.

Särskilda hänsyn ska i varje fredsprocess tas till barnsoldaternas rättigheter. Det finns många exempel på att så inte skett, och att barnen således inte fått kompensationer och annat stöd som de vuxna soldaterna fått. Samarbete bör uppmuntras mellan humanitära aktörer, såväl fredsbevarande trupper som humanitära organisationer, för att förbättra barnens situation och underlätta deras demobilisering.

Barnen bör erbjudas stöd att återgå till ett civilt liv inte i första hand i form av materiella gåvor utan genom t.ex. möjlighet att återhämta förlorad skolutbildning och att lära ett annat ”yrke”. Det finns misslyckade exempel, som i Liberia, på att barn uppmuntrats lämna de stridande grupperna och erbjudits åtråvärda prylar som t.ex. gymnastikskor och radioapparater. Sådana gåvor bör undvikas eftersom de setts som belöningar för deltagandet i konflikten och visat sig snarare uppmuntra fler barn att söka sig till de väpnade grupperna när kriget åter igen blossat upp.

Det finns misslyckade exempel, som i Liberia, på att barn uppmuntrats lämna de stridande grupperna och erbjudits åtråvärda prylar som t.ex. gymnastikskor och radioapparater.

4.5.2 Rehabilitering och en återgång till det civila samhället för barn som varit soldater

I dagens utdragna konflikter, där kriget böljar fram och åter, finns de barn och ungdomar som varit soldater spridda på landsbygden, i flyktingläger och i städernas fattiga områden. De bör så snart som möjligt återvända till sina familjer. Många gör detta på egen hand, men många fler vet inte var föräldrar och släktingar finns. Efterforskning av familjemedlemmar måste inledas omedelbart.

Barn som varit soldater har upplevt fruktansvärda händelser och ofta själva begått grova övergrepp. De är vana vid sträng disciplin och att konflikter löses med våld. Och de är vana vid den makt – också över vuxna – som vapnen ger. Detta innebär att barnen ofta får svårt att återanpassa sig till det civila samhället.

**Att lära fredlig konflikt-
hantering efter att
kanske under flera år ha
levt under "vapnens
makt" kan ta tid.**

Barnen har rätt till och behöver hjälp att bearbeta sina upplevelser och att anpassa sig till livet utanför den militära gruppen. De behöver hjälp att utveckla sina inneboende kapaciteter och ofta också hjälp att anpassa sig till det civila samhällets normer och regler. Aggressivitet och våldsamt beteende behöver brytas. Att lära fredlig konfliktthantering efter att kanske under flera år ha levt under "vapnens makt" kan ta tid.

**Erfarenheten visar att
barn som varit soldater
vill gå i skola och
drömmer om att utbilda
sig till olika civila yrken.**

Om barnen har varit soldater länge har de missat många år i skolan, och kan också ha förlorat anknytningen till lokala seder och traditioner, liksom kunskap om jordbruk och traditionella sysselsättningar. Barnen ska ges stöd och hjälp att snabbt återhämta förlorade kunskaper. Erfarenheten visar att barn som varit soldater vill gå i skola och drömmer om att utbilda sig till olika civila yrken. Många söker sig till de utbildningar som finns, och resurser saknas att ta emot dem alla. Stöd ska ges till yrkesutbildning och andra insatser som bidrar till barnens återgång till ett civilt liv, med betoning på de projekt som inte särskiljer f.d. soldater från andra barn och ungdomar.

Alla former av institutionalisering av barn och ungdomar bör som en regel undvikas, liksom alla former av åtgärder som ytterligare särskiljer barnsoldaterna från andra barn och ungdomar. Syftet med stödet till f.d. barnsoldater är att hjälpa dem få tillgång till sina rättigheter och att återigen passa in i det civila samhället som andra barn och ungdomar i samma ålder. Att då ytterligare peka ut dem som annorlunda genom "särskilda åtgärder" verkar i de flesta fall i rakt motsatt riktning.

Dock kan institutionalisering bli nödvändigt under en kortare tid när föräldrar och/eller fosterföräldrar söks. I väntan på återförening med familjemedlemmar bör barnen och ungdomarna ges det stöd och den hjälp de behöver att börja bearbeta sina upplevelser och att återhämta förlorade kunskaper.

En förtida, stark fokusering på barnets traumatiska upplevelser bör undvikas. Istället bör barnets kapaciteter, kraft och energi stimuleras för att tänka

framåt. Barnet berättar ofta självmant om sina upplevelser när hon eller han så småningom kommit att lita på en vuxen person. Viktigt är då att de vuxna omkring barnet förstår barnets reaktioner och är beredda att lyssna på barnet. **I de flesta fall sker barnens och ungdomarnas läkningsprocess under lång tid, kanske flera år, och denna genomförs därför bäst med stöd av lokalsamhället när barnet kommit till ro i sin egen familj eller i en fosterfamilj.** Som i alla former av psyko-social rehabilitering bör detta göras med stöd i och genom utveckling av de mekanismer som traditionellt använts för att stödja barn med svåra erfarenheter, genom familjen och tillsammans med det lokala samhället. Se vidare avsnitt 3.2 om psyko-socialt stöd ovan.

Många gånger bör familjen ges stöd för att orka och våga ta emot ett barn som varit soldat. Ofta har barnen varit skilda från sina familjer under en lång tid och de känner kanske inte längre igen varandra. Barnen och framför allt ungdomarna kan av grannar och andra i det lokala samhället uppfattas som aggressiva och farliga. I vissa fall har föräldrar inte vågat ta tillbaka sina barn av rädsla för repressalier från andra.

Ungdomar vill ibland inte återvända till sina familjer. De har under en längre tid levt åtskilda och lärt sig klara sig själva. Många gånger finns varken utbildnings- eller försörjningsmöjligheter på de platser där föräldrarna finns. Om barnet inte kan övertygas om fördelarna med att återvända till föräldrarna bör alternativt stöd sökas för barnen. Viktigt är att uppmuntra regelbunden kontakt mellan barnet och familjen.

4.5.3 Åtgärder för att förhindra att barn blir soldater

Trots frågans komplexitet finns det en rad olika åtgärder som kan vidtas för att minska rekryteringen av barn som soldater. Ett tydligt och ovillkorligt internationellt förbud mot att rekrytera barn under 18 år som soldater och mot att barn under 18 år deltar i väpnad konflikt måste snarast beslutas. Detta förbud måste gälla för alla parter i konflikten, såväl regering som icke-statliga väpnade grupper. Ett sådant förbud kommer att bidra till att öka

Barnet berättar ofta självmant om sina upplevelser när hon eller han så småningom kommit att lita på en vuxen person.

Ett tydligt och ovillkorligt internationellt förbud mot att rekrytera barn under 18 år som soldater och mot att barn under 18 år deltar i väpnad konflikt måste snarast beslutas.

Ett av de största problemen är att barnen saknar födelsebevis och varken de eller föräldrarna därför kan bevisa att de är för unga att rekryteras.

trycket på regeringar och oppositionsgrupper som fortfarande utnyttjar barn som soldater.

Likaså behövs nationella lagar som förbjuder rekrytering av barn under 18 år. Idag finns sådana lagar i flera länder. Det behövs också nationella rättssystem för att implementera lagarna. Föräldrar vars barn rekryterats av lokala befälhavare ska med lagens hjälp kunna få tillbaka sina barn. Ett av de största problemen är att barnen saknar födelsebevis och varken de eller föräldrarna därför kan bevisa att de är för unga att rekryteras. Insatser för införandet och implementeringen av lagar och förordningar för rekrytering samt opinionsbildning för att öka kunskapen om de nationella reglerna ska ges stöd. Registrering av alla nyfödda barn är en skyldighet för varje konventionsstat enligt Barnkonventionens artikel 7. Insatser bör vidtas, t.ex. i form av identitetshandlingar, för att också äldre barn ska kunna styrka sin ålder.

Utbildning och information såväl internationellt som nationellt leder till en större förståelse för barnsoldaternas situation. Nationella opinionsbildande insatser kan också leda till att föräldrar inte tillåter att barnen tar värvning. I flyktingläger kan UNHCR:s och andra organisationers personal agera aktivt för att förhindra rekrytering.

Eftersom den ekonomiska situationen är en av de främsta anledningarna till att barn blir soldater bör insatser vidtas för att trygga befolkningens grundläggande försörjning. Skolgång har också visat sig vara ett viktigt instrument för att förebygga rekrytering.

Många gånger kan alternativa, meningsfulla verksamheter innebära att barnen inte tar värvning. Dessa ska stödjas. Exempel på detta finns t.ex. från Colombia där ungdomar i krigsområden engageras för att hjälpa och sysselsätta yngre barn, och för att agera som ambassadörer för freden. Ungdomarna får på detta sätt en ny, framtidsinriktad identitet, skild från den rädda och destruktiva attityd som tidigare regerade bland ungdomarna.

4.5.4 Referenser för barnsoldater

Machel: stycke 34-62; UNICEF Handbook: s. 97-117, 511-528; UNHCR Evaluation: stycke 38-42; Brett/McCallin: Children The Invisible Soldiers; Cape Town Annotated Principles and Best Practice; Rädda Barnens databas om barnsoldater: www.rb.se.

4.6 Barn som tillhör urbefolkningar och nationella eller etniska, religiösa och språkliga minoriteter

En grupp av barn som är särskilt utsatta under en väpnad konflikt är barn som tillhör urbefolkningar och nationella eller etniska, religiösa och språkliga minoriteter. Detta gäller också i de konflikter som inte givits epitetet ”etnisk konflikt”. Denna utsatthet kan vara ett resultat av en medveten strategi från regeringens eller den dominerande gruppens sida, men kan också bero på minoritetsgruppens marginalisering som ett resultat av konflikten.

Mycket få länder i världen saknar etniska minoriteter. Erfarenheter visar att de grupper som var marginaliserade före konflikten riskerar att råka ännu mycket värre ut under konflikten.

Enligt Barnkonventionens artikel 30 har barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller urbefolkningar rätt att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, språk och religion.

Alla barn har rätt till samma stöd och hjälp i en konfliktsituation enligt såväl den humanitära rätten som Barnkonventionen. Ingen åtskillnad får göras mellan barn av olika nationalitet eller ursprung eller av någon annan anledning. Detta är en grundläggande tanke i konventionen. De humanitära organisationerna ska därför ta särskild hänsyn till minoritetsgrupperna och i varje insats söka särskild information om deras situation. Detta sker inte

Mycket få länder i världen saknar etniska minoriteter. Erfarenheter visar att de grupper som var marginaliserade före konflikten riskerar att råka ännu mycket värre ut under konflikten.

genomgående idag. Att biståndet inte når minoritetsbarnen och deras familjer kan bero på de humanitära organisationernas okunskap om de etniska gruppernas existens och situation, eller på att de humanitära organisationerna inte ges tillträde till de avlägsna platser dit minoritetsgrupperna tvingats dra sig undan.

Särskilt stöd bör ges till insatser för att öka medvetenheten om urbefolkningars och minoriteters särskilt utsatta situation under väpnade konflikter. Barn och ungdomar från urbefolkningar och minoritetsgrupper är speciellt utsatta för militär rekrytering. Särskilda insatser bör därför göras i flyktingläger och på andra platser för att skydda barnen från rekrytering.

Insatser för att förbättra gruppernas situation, och då särskilt psyko-socialt stöd, ska alltid genomföras med respekt för de olika gruppernas särart och traditioner. Viktigt är att alla insatser är förankrade i barnets lokala samhälle och att också kvinnorna, liksom männen, från minoritetsgrupper och urbefolkningar deltar i planering och genomförande av insatserna.

Av avgörande betydelse för urbefolkningarnas och de etniska gruppernas framtida situation är att hänsyn tas till deras rättigheter redan i de första faserna av återuppbyggnadsskedet efter konfliktens slut. Program för återvändande flyktingar, för utbildning och psyko-social rehabilitering bör ta särskild hänsyn till minoritetsbarnens situation, och kvinnor, män och ungdomar uppmuntras att delta i planering och genomförande.

Referenser: UNICEF Handbook: s. 407-416; War: The impact on minority and indigenous children, Minority Rights Group, 97/2.

4.7 Familjer som leds av barn

Särskilt stöd och uppmärksamhet ska ges åt familjer som leds av barn. Det är viktigt att barnen hålls samman och att stöd ges gemensamt till hela gruppen. Många gånger är det en äldre flicka som tar hand om yngre syskon och

ibland också andra barn. Flickorna är ofta mycket utsatta, och riskerar ständiga övergrepp och att utnyttjas när de söker hjälp för sin lilla familj. Dessa flickor ska ges särskilt stöd och uppmuntran. Med respekt för barnens åsikter kan i vissa situationer fosterfamiljer sökas för att ta över det ledande barnets ansvar. I många fall vill barnen dock hellre fortsätta att leva tillsammans och det är då bättre att barngruppen uppmuntras att välja och bosätta sig nära en stödfamilj som kan ta ett särskilt ansvar för att stötta det ledande barnet och övriga barn i gruppen.

För att bättre kunna stödja dessa familjer ledda av barn bör ytterligare information tas fram om omfattning av och situationen för dessa familjer.

4.8 Barn med funktionshinder

Många barn skadas så svårt av bl.a. landminor eller genom direkta anfall att de får bestående funktionshinder. Undernäring och sjukdomar kan också ge bestående skador. Andra barn föds med eller är funktionshindrade sedan tiden före konflikten.

Enligt Barnkonventionens artikel 23 har konventionsstaterna ett ansvar för att barn med funktionshinder får tillgång till utbildning, hälsovård och den habilitering som barnet behöver. Detta är en grundläggande princip som sällan respekteras ens i fredstid. Därför blir de funktionshindrade barnens situation särskilt svår i en väpnad konflikt. Grundläggande hälsovård och habilitering fungerar inte längre, och barnen upplevs ofta som än mer av en börda för sina familjer. Om familjen tvingas fly p.g.a. kriget klarar det funktionshindrade barnet inte alltid att följa med.

Grundregeln om att undvika att placera barn på institutioner och att anpassa psyko-socialt och annat stöd till barnets behov gäller naturligtvis i lika hög grad för barn med funktionshinder. I flyktingläger och andra områden där det är möjligt ska funktionshindrade barn ges speciellt inriktat stöd i en strä-

I många fall vill barnen dock hellre fortsätta att leva tillsammans och det är då bättre att barngruppen uppmuntras att välja och bosätta sig nära en stödfamilj som kan ta ett särskilt ansvar för att stötta det ledande barnet och övriga barn i gruppen.

Enligt Barnkonventionens artikel 23 har konventionsstaterna ett ansvar för att barn med funktionshinder får tillgång till utbildning, hälsovård och den habilitering som barnet behöver. Detta är en grundläggande princip som sällan respekteras ens i fredstid.

van att ge dem möjlighet att delta i aktiviteter, skolutbildning m.m. på samma villkor som andra barn.

Proteser och andra hjälpmedel ska erbjudas till barnen i så stor utsträckning som detta är möjligt såväl under konflikten som i återuppbyggnadsskedet efter konfliktens slut.

Referenser: Machel: st. 145, UNICEF Handbook: s. 293-314; UNHCR Guidelines: s. 71-77; UNHCR Evaluation: stycke 116-119; UNICEF, UNHCR: Assisting Disabled Refugees, A Community-Based Approach.

4.9 Vapenhandel, antipersonella landminor och ammunition som inte exploderat

Lätta vapen i form av Kalashnikovs och andra vapen är idag de vapen som tillsammans med anti-personella landminor (personminor) skadar och hotar barn och ungdomar och övrig civilbefolkning i konfliktområdena. Då det är lätt för barn att bära och använda lätta handeldvapen, bidrar de även till ökad rekrytering av barnsoldater. Också insatser för att minska spridningen av dessa vapen bör därför inkluderas i det humanitära stödet till barn i väpnade konflikter.

Genom minröjningen skapas säkra områden för barnen och deras familjer. Sida kommer, som ett led i stödet till barn som drabbats av krig, att fortsätta att stödja minröjning. För att öka barnens säkerhet bör omfattande program genomföras för att lära barnen förstå farorna med minorna (s.k. *mine awareness*). Detta kan göras genom skolorna eller i andra former.

4.10 Media

Media är en viktig kanal för att föra ut information och kunskap om barnets situation i väpnade konflikter. Genom media nås såväl en internationell som en inhemsk publik. Beslutsfattare kan påverkas att fatta beslut som gagnar barnets bästa, och inhemsk opinion kan agera för att förbättra barnens situation.

Men för att föra ut budskapet behöver media bilder och reportage, med barnen i centrum. Stor försiktighet måste iaktas när barn på detta sätt exponeras i media. **Det är absolut oacceptabelt att tillåta journalister att intervjua barn om deras svåraste upplevelser, för att sedan lämna dem ensamma med nyöppnade sår i själen.**

Detta är en svår balansgång. Publiciteten behövs för att långsiktigt och i stort förändra barnens situation. Men detta får inte ske på enskilda barns bekostnad. Många journalister förstår detta dilemma och bör uppmuntras att föra denna kunskap vidare till sina kollegor.

Publiciteten behövs för att långsiktigt och i stort förändra barnens situation. Men detta får inte ske på enskilda barns bekostnad.

5. Barnets rättigheter ska tillgodoses också i återuppbyggnadsskedet

På samma sätt som att grunden för återuppbyggnadsskedet bör läggas redan i fredsprocessens inledande skeden, bör alla insatser för barnen under konflikten syfta till att lägga en grund för att barnets alla rättigheter ska respekteras efter kriget. Barnens rättigheter och behov bör ingå som en komponent i varje fredsavtal.

Prioriteringar för barnen i återuppbyggnadsfasen direkt efter krigsslutet rör åtgärder för att garantera barnets rätt till ett säkert återvändande, fortsatt utbildning, massiva insatser av efterforskning och familjeåterförening, ungdomars aktiva deltagande i processen, och fortsatta och utvidgade program för psyko-social hälsa.

5.1 Ett säkert och tryggt återvändande

Om barnens rättigheter, säkerhet och trygghet kan garanteras, utgör detta ett mått på repatrieringens framgång.

Vid varje repatriering till hemlandet och hembygden bör planeringen göras utifrån barnens behov, med barnets rättigheter som ledstjärna. Om barnens rättigheter, säkerhet och trygghet kan garanteras, utgör detta ett mått på repatrieringens framgång. Kvinnor och barn från de aktuella grupperna ska alltid delta i planeringen.

Särskilda insatser bör göras för att förhindra att barn skiljs från sina föräldrar. Det har hänt att fosterfamiljer övergett fosterbarn när de återvänt, kanske av traditionella skäl – barnets andar känner inte förfädernas andar i

hembyn – eller av praktiska, ekonomiska eller andra skäl. Fosterhemsplacerade barn bör därför följas särskilt noga under repatrieringen och fosterfamiljerna uppmuntras att behålla barnen.

Ungdomar kan ha tillbringat större delen av sitt liv i exil. De kan behöva förberedas för att kunna leva självständigt, t.ex. på vilka grödor och mathållning som finns i hembygden. Särskilt unga mödrar utan äldre kvinnliga släktingar kan behöva hjälp att veta vilka lokala födoämnen som passar små barn.

5.2 Utbildning ska vara en prioritet

Att skolor och annan utbildning har hög prioritet i återuppbyggnadsskedet signalerar till såväl barn som vuxna att beslutsfattarna tror på freden. Sådana signaler är viktiga och lägger grunden för befolkningens framtidstro.

Utbildningen bör ge övning i försoning och fredlig lösning av konflikter, liksom i *mine awareness* och andra nödvändiga kunskaper för det nya landet.

Lärare och annan personal som arbetar med barnen bör som en prioritet ges utbildning i att förstå och stötta barnen att hantera upplevelser från kriget. Inte heller i återuppbyggnadsskedet bör barn med särskilt svåra upplevelser skiljas ut från övriga barn, utan så långt det är möjligt stanna kvar tillsammans med jämnåriga.

Att skolor och annan utbildning har hög prioritet i återuppbyggnadsskedet signalerar till såväl barn som vuxna att beslutsfattarna tror på freden.

5.3 Efterforskning och familjeåterförening efter krigets slut

När konflikten är slut öppnas nya möjligheter att söka efter försvunna familjemedlemmar. Planering för massiva efterforskningsinsatser bör ingå som en del i varje fredsavtal.

Bristande och förstörd infrastruktur och utlagda personminor kan innebära att det tar lång tid att återföreina familjer också efter kriget är slut. Det är därför viktigt att planera för fortsatt omhändertagande av ensamma barn.

5.4 Ungdomarna har en särskilt viktig roll i återuppbyggnadsskedet

Det är av avgörande betydelse att ungdomarna tror på freden, och att deras energi kanaliseras in i återuppbyggnaden.

Ungdomarna, som kanske levt större delen av sitt liv i konflikten, kan utgöra såväl en positiv som en destruktiv kraft i återuppbyggnadsskedet. Det är av avgörande betydelse att ungdomarna tror på freden, och att deras energi kanaliseras in i återuppbyggnaden. För detta krävs att Barnkonventionens grundtankar om barnets rätt att höras i beslut som rör barnet och om respekt för barnet som individ respekteras.

Ungdomarna bör tillåtas delta såväl med konstruktiva idéer och lösningar, som i planering och problemlösande uppgifter.

Information och utbildning kommer sannolikt att behövas för att beslutsfattare på olika nivåer ska se och släppa in ungdomarna.

5.5 Demobilisering av barnsoldater

Se avsnittet om barnsoldater ovan.

5.6 Psyko-socialt stöd behövs under lång tid efter krigets slut

Barnens minnen och erfarenheter försvinner inte i och med krigsslutet. Detta är dock en vanlig missuppfattning – eller förhoppning – bland vuxna som ofta anser att när kriget är slut ska alla se framåt, inte älta det som varit och som inte kan göras ogjort. Barnets minne är heller inte så kort som många tycks tro. Svåra upplevelser som lämnas obearbetade påverkar barnet upp i vuxen ålder. Det är därför viktigt att barnets rätt till psyko-socialt stöd ges prioritet också i det fredstida samhället. Insatser som påbörjats under flykten måste fortsätta – det rör sig här om långa läkningsprocesser. Se vidare avsnitt 3.2 om psyko-socialt stöd.

En naturlig skyddsmekanism hos såväl barn som vuxna är att kapsla in eller bygga en mental mur kring svåra upplevelser. Muren är särskilt stark så länge barnet fortfarande befinner sig i en otrygg omgivning, där tillgång till mat är oviss, eller där barnet fortfarande riskerar att utsättas för beskjutning. När barnet når den fysiska tryggheten, efter konflikten eller i ett land långt borta från konflikten, exempelvis Sverige, rämnar så småningom den mentala muren, och barnet kan börja må betydligt sämre än under själva konflikten. Behovet av stöd kan således paradoxalt nog vara större när konflikten tagit slut.

Genom freden finns i princip möjlighet att nå alla barn och ungdomar runt om i landet. Metoder måste därför utvecklas för att hjälpa så många som möjligt. Familjen och det lokala samhället med lärare och andra vuxna omkring barnet måste involveras om en så omfattande insats ska ha förutsättningar att lyckas. För att barnet ska få bästa hjälp, måste också de vuxna få hjälp att bearbeta sina upplevelser, som ofta liknar barnets.

En naturlig skyddsmekanism hos såväl barn som vuxna är att kapsla in eller bygga en mental mur kring svåra upplevelser.

5.7 Referenser för återuppbyggnadsskedet

Resettlement Handbook, UNHCR

6. Slutord: Hela barnet – hela tiden

Att beskriva barnets situation i väpnade konflikter låter sig svårligen göras i enskilda avsnitt. Principen om barnets bästa kräver att hela barnet – hela tiden – finns med i planeringen. Ändå måste av praktiska och pedagogiska skäl olika utsatta grupper, olika situationer som barnet möter och olika typer av stöd som barnet behöver presenteras var för sig.

De flesta områden överlappar dock. Det finns sällan klara skiljelinjer mellan konfliktsituationen och de första stadierna av återuppbyggnadsskedet. Det psyko-sociala stödet ser i princip likadant ut under som efter konflikten. Och så vidare.

Det är därför av största vikt att planering och genomförande samordnas mellan olika organisationer och mellan de som arbetar med humanitärt bistånd i konfliktsituationer, de som arbetar med fredsprocessen och de som är engagerade i de första stadierna av återuppbyggnad och långsiktigt utvecklingsarbete.

Opinionsbildning för barnets rättigheter, i fred liksom i krig, är avgörande för att Barnkonventionen ska förstås och tillämpas. För att barnens situation faktiskt ska förbättras krävs således en större förståelse bland humanitära organisationers personal för barnen och deras särskilda förutsättningar och behov. Kunskap och förståelse måste öka också bland lokala och nationella beslutsfattare. Utbildningsprojekt likt det s.k. ARC-projektet, inom UNHCR och den Internationella Rädda Barnen Alliansen (ISCA), liksom UNICEF:s nyss påbörjade principprojekt ska uppmuntras.

Det holistiska perspektivet på barnet i det humanitära biståndet innebär att barnets samtliga rättigheter, och därmed alla de delar som krävs för barnets

fysiska och psykiska utveckling, finns med i varje situation. Hälsa ska inte prioriteras före utbildning, registrering av nyfödda inte prioriteras före psyko-sociala aktiviteter, efterforskning inte gå före kvinnors och barns deltagande i planering av matdistribution. **Barnets rätt till respekt för sin person och sina åsikter kräver att barnet också respekteras som en hel och fullständig människa.**

I detta dokument har vissa av artiklarna i Barnkonventionen lyfts fram. Detta innebär inte de övriga artiklarna och rättigheterna är mindre viktiga. Barnkonventionens styrka ligger just i att samtliga artiklar är giltiga också under väpnade konflikter.

Barnens och ungdomarnas välbefinnande ger en indikation på samhällets situation. De humanitära insatsernas resultat och effektivitet bör därför mätas i hur barnen och ungdomarna mår.

Det holistiska perspektivet på barnet i det humanitära biståndet innebär att barnets samtliga rättigheter, och därmed alla de delar som krävs för barnets fysiska och psykiska utveckling, finns med i varje situation.

Barnens och ungdomarnas välbefinnande ger en indikation på samhällets situation. De humanitära insatsernas resultat och effektivitet bör därför mätas i hur barnen och ungdomarna mår.

7. Bilagor

7.1 Checklista över de viktigaste åtgärderna för olika grupper av barn och i olika situationer

Konventionen om barnets rättigheter (Barnkonventionen) är utgångspunkten för det humanitära biståndet till barn och ungdomar. **Det svenska humanitära biståndet ska främja respekten för barnets rättigheter och bidra till att möta barnets samtliga behov.** Med utgångspunkt i ett holistiskt perspektiv av barnet som en fullständig människa värd respekt vill Sida verka för att barnets rätt att delta i och påverka beslut respekteras. Såväl barnets rätt till mat, hälsovård och tak över huvudet som rätt till psyko-sociala insatser av stöd, utbildning och aktiviteter ska tillgodoses. Dessa riktlinjer innehåller därför inte prioriteringar mellan olika insatser för att främja barnets rättigheter och behov. Samtliga delar är viktiga.

Barnen ska synas i alla humanitära insatser, liksom i uppföljning och utvärdering.

Checklistan ska användas som en utgångspunkt och idégivare, och därmed ge underlag för dialog med Sida:s partners och övriga organisationer som söker Sida:s stöd.

Arbetet för barnets rättigheter och stödet till barnen ska genomsyra alla Sida:s program, också för insatser som inte specifikt riktas till barn liksom för insatser som inte hanteras inom det humanitära biståndet. Barnen ska synas i alla humanitära insatser, liksom i uppföljning och utvärdering. Viktigt för helhet och trovärdighet är att dessa överväganden också ligger till grund för samtal med FN:s fonder, program och fackorgan, liksom Världsbanken och IMF och regionala organisationer.

En checklista kan aldrig göras fullständigt uttömmande. Det finns alltid fler insatser och lokalt anpassade metoder. Checklistan ska användas som en utgångspunkt och idégivare, och därmed ge underlag för dialog med Sida:s partners och övriga organisationer som söker Sida:s stöd. Checklistan får aldrig tillåtas verka som ett hinder för flexibilitet och innovativa idéer och metoder.

Som konventionsstat har Sverige ett ansvar att främja och uppmuntra internationellt samarbete i syfte att förverkliga barnets rättigheter. Sidas roll är att sprida en förståelse för barnrättsperspektivet i biståndet och för barnets alla behov, och Sida strävar därför att komplettera andra biståndsgivares insatser. Detta gäller såväl i program riktade direkt till barnen som i mer generella humanitära insatser. Därför ska Sida:s handläggare göra en initial bedömning av huruvida följande insatser för att främja barnens rättigheter och grundläggande behov tillgodoses för barnen i varje situation och på varje plats, av någon organisation:

- hälso- och sjukvård
- mat, rent vatten och sanitet
- rådgivning och stöd för reproduktiv hälsa
- registrering och efterforskning
- omhändertagande av barn som skilts från sina föräldrar
- familjeåterförening
- stöd genom familjerna och det lokala samhället till barn med svåra upplevelser
- dagliga aktiviteter för barn och ungdomar
- utbildning

Särskilt stöd och uppmärksamhet ska ges till:

- barn som utnyttjats som soldater
- barn som utsatts för sexuella övergrepp och andra former av sexuellt utnyttjande
- funktionshindrade barn
- internflyktbarn och barn på flykt utanför det egna landet (extern flykt)
- barn från urbefolkningar och minoritetsgrupper
- barn som tar hand om andra barn och leder familjer

Konventionen om barnets rättigheter (Barnkonventionen) är utgångspunkten för det humanitära biståndet till barn och ungdomar.

7.1 Hälsa, rent vatten, föda och sanitet

1. ☐ vilka åtgärder har vidtagits av landet i fråga för att i enlighet med Barnkonventionen upprätthålla akut sjukvård för barnen och deras familjer? hur inkluderas internflyktingar? flyktingar från andra länder? minoritetsgrupper? funktionshindrade barn?
2. ☐ vilka åtgärder har vidtagits av landet i fråga för att i enlighet med Barnkonventionen upprätthålla primärhälsovården för barnen och deras familjer? hur inkluderas internflyktingar? flyktingar från andra länder? minoritetsgrupper? funktionshindrade barn?
3. ☐ vilken statistik finns över barnen i området, åldersuppdelad och uppdelad på pojkar och flickor?
4. ☐ vilka andra organisationer stöder samma barn? med vilka insatser?
5. ☐ hur involveras/-ades barn, ungdomar och kvinnor i den initiala bedömningen (*assessment*) av sjukvårdsbehovet? vilka garantier finns för att barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till respekteras?
6. ☐ hur involveras barn, ungdomar och kvinnor i planering och genomförande av hälso- och sjukvård?
7. ☐ vilka traditionella sätt finns att möta liknande situationer? vilken hänsyn tas till dessa och till lokala förutsättningar att möta sjukvårdsbehoven?
8. ☐ vilken utbildning har sjukvårdspersonalen (lokal och extern) om barnets rättigheter och barns särskilda behov?
9. ☐ hur utnyttjar sjukvårdspersonalen sin möjlighet att sprida kunskap om barnets rättigheter till sina patienter?
10. ☐ vilken möjlighet finns för sjukvårdspersonal att rapportera övergrepp mot barnets rättigheter, övriga mänskliga rättigheter och internationell humanitär rätt? och hur följs sådana rapporter upp?
11. ☐ vilka åtgärder vidtas för att uppmuntra kvinnor att amma sina små barn så länge som möjligt? vilka uppgifter finns om den genomsnittliga avväjningsåldern? finns skillnad mellan hur länge flickor och pojkar ammas? hur undviks bröstmjölkens ersättningar?
12. ☐ hur deltar kvinnor och ungdomar i planering och genomförande av matdistribution?
13. ☐ vilka särskilda hänsyn tas till barnens och barnfamiljernas behov vid matdistribution? vilka hänsyn tas till barnens antal, ålder och kön vid bedömning av hjälpbehovet?
14. ☐ vilka åtgärder vidtas för att förhindra att barnen kommer ifrån sina familjer i samband med matdistribution?

15. ☐ vilka åtgärder vidtas för att förhindra att mat utnyttjas som påtryckningsmedel och krav om sexuella tjänster m.m.?
16. ☐ vilka möjligheter finns att säkra familjernas långsiktiga livsmedelsförsörjning? vilka åtgärder vidtas för detta?
17. ☐ hur förbereds tiden efter konflikten och återuppbyggnadsskedet? vilka planer finns för att garantera kortsiktig och långsiktig kontinuitet?

Reproduktiv hälsa

1. ☐ vilken rådgivning finns för reproduktiv hälsa? vilka åtgärder vidtas för att nå såväl kvinnor som män?
2. ☐ vilken särskild rådgivning finns för ungdomar? hur nås såväl flickor som pojkar?
3. ☐ vilken statistik finns över barnen i området, åldersuppdelad och uppdelad på pojkar och flickor?
4. ☐ vilka andra organisationer stöder samma barn? med vilka insatser?
5. ☐ vilken mödrahälsovård finns? vilka åtgärder vidtas för att nå alla kvinnor? vilka särskilda åtgärder finns för föräldrar som är under 18 år?
6. ☐ hur tas barnets och kvinnans rättigheter, behov och önskemål tillvara i mödrahälsovården? hur garanteras full respekt för barnets och kvinnans religiösa och kulturella bakgrund? vilka garantier finns för att barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till respekteras? vilka är de vanligaste problemen för detta?
7. ☐ vilka traditionella metoder finns för rådgivning om reproduktiv hälsa och för mödrahälsovård? hur kan dessa metoder stödjas och eventuellt utvecklas?
8. ☐ vilken utbildning har sjukvårdspersonalen (lokal och extern) om barnets rättigheter och barns särskilda behov?
9. ☐ hur utnyttjar sjukvårdspersonalen sin möjlighet att sprida kunskap om barnets rättigheter till sina patienter?
10. ☐ vilken möjlighet finns för sjukvårdspersonal att rapportera övergrepp mot barnets rättigheter, övriga mänskliga rättigheter och internationell humanitär rätt? och hur följs dessa rapporter upp?
11. ☐ hur förbereds tiden efter konflikten och återuppbyggnadsskedet? vilka planer finns för att garantera kortsiktig och långsiktig kontinuitet?

Psyko-socialt stöd

1. ☐ hur uppfyller landets regering sitt ansvar enligt Barnkonventionen om att vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning av barn som utsatts för väpnad konflikt?
2. ☐ vilken statistik finns över barnen i området, åldersuppdelad och uppdelad på pojkar och flickor?
3. ☐ vilka andra organisationer stöder samma barn? med vilka insatser? bedriver också andra organisationer psyko-socialt insatser?
4. ☐ hur definierar den sökande organisationen psyko-socialt stöd?
5. ☐ vilken kunskap om barn och ungdomars särskilda behov har personalen som deltar i arbetet?
6. ☐ hur involveras familjen/fosterfamiljen i stödet till barnen?
7. ☐ vilka garantier finns för att barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till respekteras?
8. ☐ vilket stöd ges för att stärka familjen/fosterfamiljen i syfte att hjälpa familjen stödja barnen?
9. ☐ vilken är mammans respektive pappans roll i stödet till barnen?
10. ☐ vilken tidsaspekt finns på insatsen? vilka planer och garantier finns för insatsens långsiktighet och kontinuitet?
11. ☐ hur involveras det lokala samhället omkring barnen? vilka sociala skyddsnät och lokala stödformer finns omkring barnen? hur kan dessa stöttas och uppmuntras?
12. ☐ om de sociala skyddsnäten inte finns, vilket stöd kan ges för att uppmuntra deras återupprättande?
13. ☐ vilka former av dialog finns för att vid behov utveckla existerande sociala nätverk och stödformer?
14. ☐ vilka åtgärder vidtas för att förhindra att externa insatser eller metoder inte stämmer med traditionella stödformer?
15. ☐ hur förs dialogen med familj och samhälle, och vem deltar? vilken uppföljning sker? vilka möjligheter har barnet att komma till tals?
16. ☐ vilka traditionella sätt finns att hantera helande processen (*traditional coping mechanisms*)? hur kan dessa stödjas och uppmuntras?
17. ☐ vilket stöd ges till barn med särskilt svåra erfarenheter? vilken roll spelar föräldrar och samhälle? hur involveras de? vilket stöd finns?

18. ☐ vilka regelbundna aktiviteter finns för barn? hur genomförs dessa? hur garanteras barnens och föräldrarnas medverkan i beslut och genomförande?
19. ☐ vilka aktiviteter finns för ungdomar? hur och av vem planeras och genomförs dessa? vem fattar beslut?
20. ☐ vilka insatser görs inom insatsen för att sprida kunskap om barnets rättigheter och särskilda behov?
21. ☐ hur förbereds tiden efter konflikten och återuppbyggnadsskedet? vilka planer finns för att garantera kortsiktig och långsiktig kontinuitet?

Rätten till utbildning

1. ☐ vilken prioritet har utbildning i den totala insatsen för barnen på platsen?
2. ☐ vilka åtgärder har vidtagits av landet i fråga för att i enlighet med Barnkonventionen garantera en obligatorisk och kostnadsfri grundutbildning för alla barn? hur inkluderas internflyktingar? hur inkluderas flyktingar från andra länder?
3. ☐ hur uppfyller landets regering och eventuella externa organisationer Barnkonventionens krav om att utbildningen ska syfta till att utveckla barnets personlighet och

förmåga och respekten för mänskliga rättigheter?

4. ☐ hur upprätthålls skolutbildningen i konfliktområden?
5. ☐ vilka åtgärder vidtas för att alla barn ska få tillgång till utbildningen? varför deltar inte alla barn? hur kan andelen flickor öka? olika etniska grupper och urbefolkningar? vilken ålders- och könsuppdelad statistik finns över barnen i området?
6. ☐ vilka andra organisationer stöder samma barn? med vilka insatser?
7. ☐ vilka garantier finns för att barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till respekteras?
8. ☐ hur deltar föräldrar i planering och genomförande av barns och ungdomars skol- och yrkesutbildning?
9. ☐ vilket stöd ges lärarna för att bearbeta egna upplevelser och för att möta barn med svåra upplevelser?
10. ☐ vilken ytterligare utbildning finns på grundskolenivå för ungdomar? hur garanteras flickors lika möjlighet till utbildning? vilken yrkesutbildning finns?
11. ☐ hur tillgodoses utbildning för ungdomar med bristfällig eller ingen tidigare skolgång?

12. ☐ vad innehåller skol- och yrkesutbildningen för ungdomar?
13. ☐ vilka förberedelser görs för livet efter konflikten? vilka planer finns för att garantera kortsiktig och långsiktig kontinuitet?
14. ☐ vilka insatser görs inom insatsen för att sprida kunskap om barnets rättigheter och särskilda behov?

Barn på flykt

1. ☐ hur uppfyller regeringen sitt ansvar enligt Barnkonventionen att garantera konventionens samtliga rättigheter också för barn i intern flykt och flyktingbarn som finns inom dess jurisdiktion?
2. ☐ vilken statistik, uppdelad på flickor och pojkar, finns om barn i intern och extern flykt? hur många är de? etniska grupper? var finns barnen? hur bor de? hur ser säkerhetssituationen ut?
3. ☐ vilka möjligheter finns för den sökande organisationen att nå alla barn i intern och extern flykt? också barn från minoritetsgrupper och urbefolkningar?
4. ☐ vilka hälso- och sjukvårdsinsatser finns för barn i intern och extern flykt? reproduktiv hälsa? hur involveras kvinnor och barn?

5. ☐ hur planeras och genomförs distribution av mat och andra förnödenheter för att skydda barnet och garantera barnets rättigheter? hur involveras kvinnor och barn?
6. ☐ vilka aktiviteter kan organiseras för barn i intern och extern flykt? hur involveras barnens familjer och det lokala samhället? vilka andra former av psyko-socialt stöd finns?
7. ☐ vilket stöd finns för barn och vuxna som utsatts sexuella övergrepp? hur involveras kvinnor och barn?
8. ☐ vilket stöd ges till barn som skilts från sin familj? hur tas dessa barn om hand?
9. ☐ hur är registrering, efterforskning och familjeåterförening organiserade? vilka organisationer deltar och vilket samarbete finns dem emellan?
10. ☐ vilken form av registrering finns av nyfödda? vilka identitetshandlingar finns för barn och ungdomar?
11. ☐ vilka åtgärder vidtas för att förhindra att barn rekryteras som soldater i flyktinglägren? hur involveras kvinnor och barn?
12. ☐ vilken utbildning finns för barn och ungdomar i intern och extern flykt? hur involveras kvinnor och barn?

13. ☐ vilken kunskap om barn och ungdomars särskilda behov har personalen som deltar i arbetet?
14. ☐ hur integreras barnets rättigheter i den initiala bedömningen (*assessment*) av flyktingarnas behov, samt i planering, utformning och upprättande av flyktingläger?
15. ☐ hur involveras/-ades barn, ungdomar och kvinnor i planering och upprättande av insatser för flyktingarna? hur garanteras respekten för barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till?
16. ☐ vilka förberedelser görs för livet efter konflikten? vilka planer finns för att garantera kortsiktig och långsiktig kontinuitet?
17. ☐ vilka insatser görs inom insatsen för att sprida kunskap om barnets rättigheter och särskilda behov?
3. ☐ vilka andra organisationer stöder samma barn? med vilka insatser?
4. ☐ hur planeras registrering och efterforskning i den initiala bedömningen (*assessment*) av katastrofinsatsen?
5. ☐ vilket samarbete mellan organisationer, och mellan organisationer och myndigheter, förekommer?
6. ☐ hur sker registrering? vilken definition används av organisationen för de ensamma barnen?
7. ☐ vilken kunskap om barn och ungdomars rättigheter och särskilda behov har personalen som deltar i arbetet?
8. ☐ hur tas de ensamma barnen om hand? hur behandlas syskon?
9. ☐ hur garanteras respekten för barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till?

Barn som skilts från sina familjer

Stöd:

1. ☐ vilka åtgärder vidtas av landet i fråga för att uppfylla ansvaret enligt Barnkonventionen om att spåra föräldrar och släktingar till flyktingbarn?
2. ☐ vilken statistik finns över barnen i området, åldersuppdelad och uppdelad på pojkar och flickor?
10. ☐ hur väljs fosterfamiljer ut? vilken medverkan och inflytande har det lokala samhället i fosterhemsplaceringen och uppföljningen? vilka traditionella sätt finns att ta hand om barn som skilts från sina föräldrar? hur kan dessa metoder stödjas och eventuellt utvecklas?
11. ☐ hur följs fosterhemsplacering upp?
12. ☐ ges ersättning till fosterfamiljer? vilken och varför? vilka effekter får detta?

13. ☐ institutionaliseras barnen? varför? vilka åtgärder vidtas för att detta ska upphöra? hur ser institutionen ut?
14. ☐ hur sker efterforskning?
15. ☐ hur och varför har barnen skilts från sina föräldrar?
16. ☐ hur sker återförening? hur medverkar det lokala samhället?
17. ☐ vilken förberedelse får barnet och föräldrarna inför återförening?
18. ☐ hur följs barnet och familjen upp efter återförening?

Förhindra:

19. ☐ vilket stöd ges till familjerna för att förhindra separation? vilka åtgärder har vidtagits för att förhindra separation i samband med distribution av mat och andra förnödenheter?
20. ☐ vilken form av identifiering har barnen?
21. ☐ hur förhindras evakueringar?
22. ☐ hur förbättras säkerheten vid de evakueringar som inte kan förhindras? hur många för barnet välkända vuxna följer med?
23. ☐ vilka insatser görs inom insatsen för att sprida kunskap om barnets rättigheter och särskilda behov?

Sexuella övergrepp och andra former av sexuellt utnyttjande

Stöd:

1. ☐ vilka åtgärder har vidtagits/vidtas av staten i enlighet med Barnkonventionen för att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp?
2. ☐ vilket stöd finns för flickor och pojkar, kvinnor och män som utsatts för övergrepp?
3. ☐ hur är stödet anpassat till traditionella förhållanden och kultur?
4. ☐ vilken kunskap om barn och ungdomars rättigheter och särskilda behov har personalen som deltar i arbetet?
5. ☐ vilken statistik finns över barnen i området, åldersuppdelad och uppdelad på pojkar och flickor?
6. ☐ vilka andra organisationer stöder samma barn? med vilka insatser?
7. ☐ vilket särskilt stöd ges till flickor som föder barn, och barn som fötts, efter våldtäkter?
8. ☐ hur deltar kvinnor, barn och ungdomar i och genomförande av stödet?
9. ☐ hur garanteras respekten för barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till?
10. ☐ hur deltar familjen?

11. ☐ hur involveras det lokala samhället? vem deltar?
12. ☐ hur förbereds återuppbyggnadsskedet? vilka planer finns för att garantera kontinuitet?

Förhindra:

13. ☐ vilka åtgärder har vidtagits för att förhindra sexuella övergrepp i läger?
14. ☐ hur fungerar rapporterings- och uppföljningssystemet av övergrepp?
15. ☐ hur ökas kvinnors och flickors oberoende?
16. ☐ hur utbildas militär personal?
17. ☐ vilken särskild utbildning finns för säkerhets- och skyddspersonal?
18. ☐ vilken särskild utbildning finns för lärare och andra som möter barn och ungdomar?
19. ☐ vilka "avledande" aktiviteter finns för unga pojkar? hur planeras och genomförs de? vem deltar?
20. ☐ vilka insatser görs inom insatsen för att sprida kunskap om barnets rättigheter och särskilda behov?

Barnsoldater

Stöd:

1. ☐ vilka åtgärder vidtas av landet i fråga för att förhindra att barn rekryteras som soldater? vilken åldersgräns för rekrytering tillämpas?
2. ☐ vilka åtgärder vidtas av landet i fråga för att i enlighet med Barnkonventionen vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering av barn som varit soldater?
3. ☐ vilka nationella lagar finns mot rekrytering och utnyttjande av barn som soldater? hur följer rättssystemet upp dessa lagar? vilka möjligheter finns att klaga på eventuell rekrytering av regeringsstyrkor?
4. ☐ hur många barn beräknas vara soldater? flickor respektive pojkar? ålder? av vem har de använts? hur har de använts av de stridande parterna?
5. ☐ vilka andra organisationer stöder samma barn? med vilka insatser?
6. ☐ vilka hänsyn tas till barnets rättigheter och hur planeras för detta vid allmän demobilisering?
7. ☐ vilka åtgärder vidtas under konflikt för att främja demobilisering av barnsoldater?
8. ☐ vilket ersättning erbjuds barnen som varit soldater för att återgå till ett civilt liv? vilka kortsiktiga och långsiktiga effekter får denna ersättning/gåva?

9. ☐ vilket stöd ges barnen som varit soldater att återvända till sina familjer? vilken form av efterforskning finns?
10. ☐ hur tas barnen om hand medan efterforskningen pågår?
11. ☐ om institutionalisering inte kan undvikas: hur är den utformad? vilka åtgärder vidtas för att göra vistelsen där så kort som möjligt? vilket skydd finns särskilt för de mindre barnen och flickorna mot sexuellt och annat utnyttjande?
12. ☐ vad vill barnen själva göra? vilka är deras framtidsplaner och drömmar? vilken möjlighet finns att tillgodose dessa?
13. ☐ vilket stöd ges åt barnen att bearbeta sina upplevelser? kortsiktigt? långsiktigt? vilken utbildning ges personalen omkring barnet för att förstå barnens reaktioner och vara beredda att lyssna?
14. ☐ vilka traditionella metoder finns? hur kan dessa stödjas och eventuellt utvecklas?
15. ☐ vilken typ av utbildning och aktiviteter erbjuds barnen? vilka särskilda möjligheter finns för ungdomar? hur deltar barnen i planering, beslut och genomförande av utbildning och aktiviteter? hur garanteras respekt för barnets rätt att komma till tals och lyssnas till?
16. ☐ vilken hjälp får barnet att anpassa sig till det civila samhällets normer och regler?
17. ☐ vilket stöd ges åt familjen/fosterfamiljen för att underlätta återföreningen? och för att stödja barnets bearbetning av sina upplevelser?
18. ☐ hur kan det lokala samhället förberedas på och stödja barnets återförening med sin familj?
19. ☐ vilket stöd ges till ungdomar som inte vill återvända till sin familj?
20. ☐ vilka förberedelser görs för livet efter konflikten? vilka planer finns för att garantera kortsiktig och långsiktig kontinuitet?

Förhindra

21. ☐ om nationell lagstiftning ännu inte förbjudit utnyttjandet av barn under 18 år som soldater: vilket opinionsbildningsarbete pågår för att höja åldersgränsen till 18 år?
22. ☐ vilka åtgärder vidtas för att existerande lagar och förordningar ska implementeras?
23. ☐ vilka åtgärder vidtas för att främja registreringen av nyfödda barn? och för att förse äldre barn med identitetshandlingar?
24. ☐ vilka åtgärder vidtas för att förmå oppositionsgrupper att inte rekrytera barn under 18 år?
25. ☐ vilken verksamhet pågår för att höja medvetenheten om utnyttjandet av barn som soldater och om barnsoldaternas situation?

26. ☐ vilka åtgärder kan vidtas av personal och medlemmar i flyktingläger för att förhindra rekrytering av barn?
27. ☐ vilka alternativa, meningsfulla verksamheter finns för barn och ungdomar i syfte att förhindra att de väljer att ta värvning?
28. ☐ vilka övriga åtgärder vidtas för att förhindra att barn rekryteras som soldater? nationella och internationella insatser?

Barn som tillhör urbefolkningar och nationella eller etniska, religiösa och språkliga minoriteter

1. ☐ vilka åtgärder vidtas/har vidtagits av landet i fråga för att i enlighet med Barnkonventionen förhindra åtskillnad mellan barn från olika etniska grupper, minoriteter och majoritet? vilka särskilda åtgärder vidtas av landet för att trygga rätten för minoritetsbarn och barn från urbefolkningar att utöva sin kultur och tala sitt språk?
2. ☐ vilka urbefolkningar eller minoritetsgrupper finns i området där insatsen ska ske? hur många barn? flickor och pojkar?
3. ☐ vilka särskilda hänsyn har tagits av humanitära organisationer för att förhindra att barn diskrimineras i biståndsinsatsen? vilka

åtgärder har tagits av den ansökande organisationen? vilka eventuella hinder finns för att nå alla barn i området?

4. ☐ vilka insatser görs för att öka medvetenheten om urbefolkningars och minoritetsgruppers rättigheter och särskilda utsatthet under väpnade konflikter?
5. ☐ vilka insatser görs för att förhindra militär rekrytering av barn från dessa grupper?
6. ☐ vilka traditionella metoder finns inom dessa grupper för att stödja barn med svåra upplevelser? vilka särskilda hänsyn tas till minoritetsbarn i det psyko-sociala arbetet?
7. ☐ hur involveras barn, kvinnor och män från urbefolkningar och minoritetsgrupper i planering och genomförande av olika insatser? hur garanteras respekt för barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till?
8. ☐ vilka särskilda hänsyn tas till barn från urbefolkningar och minoritetsgrupper i planering för och genomförande av återuppbyggnadsfasen efter krigets slut?

Familjer som leds av barn

1. ☐ vilken information finns om familjer som leds av barn?
2. ☐ vilket särskilt stöd ges åt dessa familjer och särskilt åt det barn som leder familjen?

3. ☐ vilka insatser görs för att främja barnens rätt till deltagande i planering och genomförande liksom beslut som rör dem? hur garanteras respekt för barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till?
4. ☐ vilka åtgärder vidtas för att hålla den lilla familjen samlad?
5. ☐ vilka förberedelser görs för livet efter konflikten? vilka planer finns för att garantera kortsiktig och långsiktig kontinuitet?

Funktionshindrade barn

1. ☐ vilka åtgärder vidtas av landet i fråga i enlighet med Barnkonventionen för att ge barn med funktionshinder tillgång till den utbildning, hälsovård och habilitering som barnet behöver?
2. ☐ hur många barn inom det aktuella området för insatsen är funktionshindrade? flickor och pojkar? olika etniska grupper? med vem bor barnen? vilka särskilda svårigheter möter dessa barn i samband med den väpnade konflikten?
3. ☐ vilka insatser görs för att främja barnens rätt till deltagande i planering och genomförande liksom beslut som rör dem? hur garanteras respekt för barnets rätt att komma till tals och att lyssnas till?
4. ☐ vilket stöd ges till familjen och det lokala samhället för att stödja barnen? hur behandlas funktionshindrade barn traditionellt?
5. ☐ hur tillgodoses de funktionshindrade barnens särskilda behov av hjälpmedel, t.ex. proteser, och hälsovård?
6. ☐ vilken habilitering ges barnen?
7. ☐ vilka insatser görs för att ge funktionshindrade barn tillgång till utbildning och aktiviteter på samma villkor som barn utan funktionshinder?
8. ☐ vilka insatser görs för att öka kunskap om och förståelse för de funktionshindrade barnens situation?
9. ☐ vilka övriga insatser görs till stöd för funktionshindrade barn?
10. ☐ vilka förberedelser görs för livet efter konflikten? vilka planer finns för att garantera kortsiktig och långsiktig kontinuitet?

Barn i återuppbyggnadsfasen

1. ☐ vilka insatser görs för att fredsavtal och andra överenskommelser garanterar barnets rättigheter och tar hänsyn till barnens behov?

2. ☐ vilka insatser görs för att planering och genomförande av repatriering sker i enlighet med barnets rättigheter och med hänsyn till barnens och ungdomarnas speciella behov?
3. ☐ vilka insatser vidtas för att förhindra att barn skiljs från sina föräldrar?
4. ☐ vilka särskilda insatser görs för att garantera att barnens rätt till utbildning ges hög prioritet? (se också utbildning, ovan)
5. ☐ vilka insatser görs för att främja efterforskning och familjeåterförening i återuppbyggnadsfasen? vilka åtgärder planeras och genomförs för att ta hand om ensamma barn medan föräldrar eller fosterföräldrar söks? (se också ovan)
6. ☐ vilka särskilda insatser vidtas för att involvera ungdomar och ta tillvara deras energi i återuppbyggnadsfasen?
7. ☐ hur fortsätter och utvecklas det psykosociala stödet under återuppbyggnadsfasen? vilka metoder finns för att nå många barn och också stödja de vuxna som finns i barnets närhet? (se vidare psyko-socialt stöd, ovan)

7.2 Kort bibliografi

Följande korta bibliografi tar upp en rad av de viktigare dokumenten på området barn och väpnade konflikter. För en mera utförlig bibliografi hänvisas till den annoterade bibliografin som sammanställts inom ARC-projektet (*Action for the Rights of Children A Training and capacity-Building Initiative on Behalf of Refugee Children and Adolescents*) vilket genomförs i samarbete mellan ISCA och UNHCR. Bibliografin kan rekvireras från Rädda Barnen.

Assisting Disabled Refugees, A Community Based Approach, UNHCR, 1996

Brett, Rachel and McCallin, Margaret: *Children The Invisible Soldiers*, Rädda Barnen, 1996

Cape Town Annotated Principles and Best Practice, Adopted by the participants in the Symposium on the prevention of recruitment of children into the armed forces and demobilization and social reintegration of child soldiers in Africa, UNICEF and NGO Sub-group of the NGO Working Group on the Convention on the Rights of the Child, 1997

Children and Women in Emergencies: Strategic Priorities and Operational Concerns for UNICEF, 1997

Children separated by war, Family tracing and reunification, Conference Report, Save the Children Fund, 1995

Evaluation of UNHCR's efforts on behalf of children and adolescents, UNHCR, 1997

Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, sammanställd av Rachel Hodgkin och Peter Newell, UNICEF, 1998

Impact of Armed Conflict on Children, report of the expert of the Secretary General, Ms. Graca Machel, (the Machel report) A/51/306, 1996

Keeping children with families in emergencies, Report of an Interagency meeting, Save the Children Fund, 1997

Mahlasela, Joy: *Preventive Health Care Among Children and Youth Affected by Armed Conflict and Displacement*, Rädda Barnen, 1998

McCallin, Margaret (ed.): *The Psychological Well-Being of Refugee Children Research, Practice and Policy Issues*, International Catholic Child Bureau, 1996

Pereira, D and Richman, N: *Helping children in difficult circumstances, A teacher's manual*, Save the Children Fund, 1991

Plan of Action Concerning Children in Armed Conflict, International Red Cross and Red Crescent Movement, 1995

Promoting Psycho-social Well-being Among Children Affected by Armed Conflict and Displacement Principles and Approaches, International Save the Children Alliance, 1996

Refugee Children, Guidelines on Protection and Care, UNHCR, 1994

Reproductive Health in Refugee Situations, An Inter-agency Field Manual, UNHCR, 1996

Resettlement Handbook, UNHCR, 1997

Ressler, Everett: *Children in War, A Guide to the Provision of Services*, A Study for UNICEF, 1993 (Ressler-1)

Ressler, Everett: *Evacuation of Children from Conflict Areas, Considerations and guidelines*, UNHCR & UNICEF, 1992 (Ressler-2)

Rönqvist, Anders: *Mänskliga rättigheter, Konventionen om barnets rättigheter*, UD informerar 1996:2

Segerström, Eva: *Focus on Refugee Children, A Handbook for Training Field Refugee Workers in Social and Community Work*, Rädda Barnen, 1995

Sexual Violence Against Refugees, Guidelines on Prevention and Response, UNHCR

Strategy for Rädda Barnen's International Work with Children in Armed Conflict and Displacement and Children in Emergency Situations, Rädda Barnen, 1997

Tolfrey, David: *Restoring Playfulness, Different Approaches to Assisting Children who are Psychologically Affected by War or Displacement*, Rädda Barnen, 1996

Urban Refugees, A Community-Based Approach, UNHCR, 1996

War: The impact on minority and indigenous children, An MRG International Report, Minority Rights Group, 97/2

Working with Unaccompanied Children, A Community-Based Approach, UNHCR, 1996

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE
105 25 Stockholm, Sweden
Tel: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64
www.sida.se

ISBN: 91-586-0196-1